

Tupakointi oppilaitoksen alueella on kielletty

Direktiivit Kiipulan ammattiopiston opiskelijan oppaassa

Pro gradu

Eeva Toivola

Helsingin yliopisto, suomen

kieli

Lokakuu 2014

SISÄLLYS

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymykset	1
1.2 Aineiston kuvaus	3
1.2.1 Aineiston taustakonteksti	3
1.2.2 Aineisto	4
1.3 Tutkielman eteneminen	6
2 Teoreettinen tausta	6
2.1 Modalisuus	6
2.2 Direktiivisyys	9
2.3 Selkokieliisyys	11
3 Ohjailevat ilmaukset aineistossa	17
3.1 Prototyyppinen direktiivi: Imperatiivi	19
3.2 Ei-prototyyppiset direktiivit	24
3.2.1 Modaaliset verbirakenteet	24
3.2.2 Modaaliset adjektiivit	27
3.2.3 Modaaliset adverbit	30
3.2.4 Modaaliverbit	32
3.2.5 Passiivin indikatiivin preesens	37
3.2.6 Aktiivin indikatiivin preesens	40
3.2.7 Nollapersoona	43
3.2.8 Finiittiverbittömät direktiivit	46
4 Pohdinta	47
4.1 Suorat ja epäsuorat direktiivit	48
4.2 Direktiivit ja niiden selkokieliisyys	49
4.3 Lopuksi	52
Lähteet	55
Aineisto	58
Liite: Kiipulan ammattiopiston opiskelijan opas 2012–2013 (PDF) (S.24.) ...	59

1 Johdanto

Tutkin pro gradu -työssäni kielellisiä keinoja, joilla ohjaillaan lukijan toimintaa yhdessä tietyssä yleiskielisessä tekstissä. Aineistonani on Kiipulan ammattiopiston julkaisema Opiskelijan opas 2012–2013. Tutkimukseni on ennen kaikkea kuvaileva ja laadullinen, mutta käytän jonkin verran hyväkseni myös kvantitatiivisia tietoja aineistostani. Kiipulan ammattiopisto on ammatillista erityisopetusta tarjoava oppilaitos, jossa monilla opiskelijoilla on muun muassa oppimiseen ja kielelliseen ymmärtämiseen liittyviä vaikeuksia. Tästä syystä on kiinnostavaa selvittää opiskelijoille suunnatun yleiskielisen oppaan kielellisen ohjailevuuden keinoja ja pohtia myös niiden sopivuutta kohderyhmälle. Vaikka selkeästä yleiskielestä ja selkokielestä on olemassa tutkimusta (ks. esim. Kulkki-Nieminen 2010, Leskelä & Virtanen 2006, Tiililä 2007, Vinni 1998), on erityisesti ohjailevien ilmausten ja selkeyden välistä yhteyttä selvittävälle tutkimukselle yhä sijaa.

Työni tuottaa kielitieteellisen kuvauksen lisäksi tietoa tietyn asiantuntijaorganisaation tavasta viestiä institutionaalisessa tilanteessa. Vaikka siis tutkimukseni keskiössä ovatkin kielitieteellisen perustutkimuksen kysymykset ohjailevuudesta, on työni tuloksia mahdollista hyödyntää asiantuntijaorganisaation viestintää kehitettäessä.

1.1 Tutkimuskysymykset

Tarkastelen pro gradu -työssäni Kiipulan ammattiopiston Opiskelijan oppaassa esiintyviä kielellisiä keinoja, joilla ohjaillaan lukijaa. Työni keskiössä on direktiivin eli ohjailevan lausuman käsite (ISK 2004: 1560). Jatkossa puhun myös ohjailevista ilmauksista, millä tarkoitan ohjailevaa lausumaa. Olen valinnut direktiivit tutkimuskohteekseni, koska ne ovat keskeisiä opastekstilajissa (Swales 1990: 40–42). Juuri direktiiveillä opastetaan puhuteltavaa tai lukijaa toimimaan tai olemaan toimimatta tietyllä tavalla (ISK 2004: 1560). Koska aineistoani lukevat opiskelijat

tarvitsevat opinnoissaan erityistä tukea, on erityisen tärkeää, millä tavoin ja minkälaisin direktiivein heitä ohjataan. Ohjailevuutta voi esiintyä tekstissä monella tasolla, eikä ohjailevuus välttämättä esiinny aina prototyyppisesti imperatiivi- eli käskylauseen kautta. Erilaisia ohjailevia ilmauksia luokittelemalla ja analysoimalla tarkastelen, ovatko aineistoni ohjailun keinot eksplisiittisiä, vai onko oppaassa implisiittisempää ohjailua. Millä tavoin lukijaa siis kehoitetaan toimimaan?

Työskentelen itse Kiipulan ammattiopistossa ja tunnen hyvin oppaan lukijakunnan erityispiirteet. Siitä syystä olen kiinnostunut ohjailevien ilmausten selkeydestä, ja tarkastelenkin direktiivejä myös selkokielen näkökulmasta. Vertailen eksplisiittistä ja implisiittistä ohjailua ja pohdin, kuinka selkokielisinä prototyyppisiä ja ei-prototyyppisiä direktiivejä voi pitää. Koska Kiipulan ammattiopiston Opiskelijan oppaan lukijakunnalla on monenlaisia diagnosoituja oppimisen ja ymmärtämisen vaikeuksia, on perusteltua pohtia, millainen lukija oppaan tekstiin on kirjoitettu: mitä lukijan siis oletetaan ymmärtävän?

Vaikka tutkimukseni ei suoranaisesti annakaan vastauksia siihen, kuinka hyvin opiskelijat opasta ymmärtävät, ohjailevien kielellisten piirteiden luokittelu ja analysointi voivat antaa alkusysäyksen arvioinnille siitä, onko Opiskelijan opas riittävän selkeä vai olisiko esimerkiksi selkokielisen version tekemiselle tulevaisuudessa tarvetta.

Kuvatessani direktiivien eksplisiittisyyttä ja implisiittisyyttä ja pohtiessani niiden selkokielisyyttä otan huomioon myös sen, miten kontekstiseikat vaikuttavat ohjailevuuden ilmenemismuotoihin. Silloin, kun se direktiivin tulkinnan kannalta on olennaista, tarkastelen sitä, millaisissa tekstiosuuksissa ja minkälaisessa intertekstuaalisessa kentässä mitään direktiiviä esiintyy. Egon Werlich (1976: 39–41) erottelee viisi erilaista tekstityyppiä sen mukaan, millaisesta tekstin esittämisen tavasta on kysymys (ks. myös eriävät mielipiteet luokitteluun liittyen, de Beaugrande – Dressler 1988: 182–186). Werlichin (mts.) tekstityyppejä ovat deskriptiivinen eli kuvaileva teksti, narratiivinen eli kertova teksti, ekspositorinen eli esittelevä teksti, argumentatiivinen eli perusteleva teksti ja instruktiivinen eli ohjaileva teksti. Aineistoni direktiivit esiintyvät ohjailevassa tekstityypissä, ja siksi ohjailevien ilmausten analyysi tapahtuu tästä kontekstista käsin. Werlichin (mts.) ajatuksena on, että tekstit ovat kommunikaatiotilanteessa yhteydessä kontekstiin,

jolloin lukijan huomio kohdistuu tiettyihin seikkoihin. Tämän asian otan huomioon muun muassa silloin, kun tarkastelen, millaisen otsikon alla ja millaisessa tekstiyhteydessä direktiivi esiintyy.

1.2 Aineiston kuvaus

Tässä luvussa kuvaan ensin aineistoni taustakontekstia, ja sen jälkeen esittelen tarkemmin aineistoni. Aineiston taustakontekstin kuvaus auttaa hahmottamaan aineistoa lukevaa kohderyhmää ja sen ominaisuuksia.

1.2.1 Aineiston taustakonteksti

Tutkimusaineistonani on siis Kiipulan ammattiopiston Opiskelijan opas 2012–2013. Kuten oppaan nimi kertoo, tekstin tarkoituksena on opastaa ja ohjata opiskelijoita opintoihin liittyvissä asioissa. Vaikka oppaan ohjeista saattavat hyötyä myös henkilökunnan jäsenet ja voitaisiin ajatella, että se sisältää myös henkilökunnan ohjailua, on opas kuitenkin selkeästi suunnattu opiskelijoille. Tästä syystä tarkastelen opasta nimenomaan ammatillista perustutkintokoulutusta tai valmentavaa koulutusta saavaan opiskelijaan kohdistuvana ohjaamisen välineenä.

Kiipulan ammattiopisto on valtakunnallinen ammatillinen oppilaitos, jossa järjestetään ammatillista koulutusta ja kuntoutusta erityistä tukea tarvitseville nuorille ja aikuisille. Ammattiopisto toimii kymmenellä eri paikkakunnalla, ja Janakkalassa ja Hämeenlinnassa opiskelijoille tarjotaan myös asumismahdollisuus. (KaHo 2013–2014: 3.) Kaikki ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa ja valmentavassa koulutuksessa olevat opiskelijat ovat erityisoppilaita, ja heille kaikille on tehty henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (KaO 2012: 13). Opetushallitus määrittelee ammatillisen erityisopetuksen seuraavasti: ”Ammatillinen erityisopetus on tarkoitettu opiskelijoille, jotka tarvitsevat erityisiä opetusjärjestelyjä tai opiskelijahuoltopalveluja vamman, sairauden, kehityksessä viivästymisen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi.” (Opetushallitus, Ammatillinen erityisopetus 2013).

Suurimman opiskelijaryhmän Kiipulan ammattiopistossa muodostavat opiskelijat, joilla on todettu lievä kehityksen viivästymä (27,8 %). Seuraavaksi suurimmat ryhmät muodostuvat opiskelijoista, joilla on psyykkisiä pitkäaikaissairauksia (15 %), vaikea kehityksen viivästymä (13 %), autismiin ja Aspergerin oireyhtymään liittyviä oppimisvaikeuksia (9,6 %), fyysisiä pitkäaikaissairauksia (9 %), kielellisiä vaikeuksia (8 %), hahmottamisen ja tarkkaavaisuuden ja keskittymisen vaikeuksia (8 %) sekä kuulo-, näkö, liikunta-, vuorovaikutus-, käyttäytymis- tai muita rajoitteita (yhteensä 10,8 %). Erityisopetuksen piirissä ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa tai valmentavassa koulutuksessa opiskelee yhteensä noin 600 opiskelijaa. (KaO 2012: 6–7.)

Opiskelijat suorittavat Kiipulan ammattiopistossa ammatillisia perustutkintoja, ja oppilaitoksessa on kuusi eri koulutusala: kulttuuriala, matkailu-, ravitsemis- ja talousala, luonnonvara- ja ympäristöala, sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala, tekniikan ja liikenteen ala sekä yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala. Osa opiskelijoista suorittaa niin sanotun mukautetun tutkinnon, mikä tarkoittaa sitä, että tutkinnon tavoitteet tai osa niistä voidaan asettaa opiskelijan kykyihin ja voimavaroihin sopiviksi. Jotkut suorittavat myös niin sanotun osatutkinnon, jolloin tutkinnosta suoritetaan vain tiettyjä osia. Perustutkintoa ennen opiskelija voi suorittaa noin yhden vuoden mittaisen perustutkintoon valmentavan koulutuksen.

1.2.2 Aineisto

Aineistonani oleva Kiipulan ammattiopiston Opiskelijan opas 2012–2013 on opiskelijoille tarkoitettu opas, jossa annetaan perustietoa Kiipulan ammattiopistosta, opiskelusta, vapaa-ajan vietosta ja opiskelun tukipalveluista. Opiskelijan opasta ei ole systemaattisesti tutkittu aiemmin kielellisten piirteiden osalta. Opetushenkilökunta käy oppaan sisältöä läpi opiskelijoiden kanssa ensimmäisten opiskeluvuikkojen aikana ja tarvittaessa myöhemminkin. Oppaan keskeisenä sisältönä on ohjata opiskelijaa hänen itsensä ja opiskeluyhteisön kannalta tarkoituksenmukaiseen toimintaan.

Opiskelijan opas on yleiskielellä kirjoitettu, eikä erillistä selkokielistä versiota ole olemassa. Oppaan typografiassa on pyritty kuitenkin ottamaan huomioon

joitakin selkokieliisyyden periaatteita, esimerkiksi palstojen leveys ja fontti. Leea-Laura Leskelän ja Hannu Virtasen (2006: 7–8) mukaan selkokielen määritelmä perustuu vertailuun yleiskielen kanssa. Yleiskieli on kieliyhteisön eri ryhmien yhteinen kielimuoto, kun taas selkokieli on mukautettu yleiskieltä ymmärrettävämmäksi ja suunnattu ryhmille, joilla on vaikeuksia lukea tai ymmärtää yleiskieltä. Yleis- ja selkokielen eroista kerron vielä tarkemmin selkokielen teoriaa esitellessäni luvussa 2.3.

Opiskelijan oppaassa on 35 sivua, ja opas on painettu A4-kokoon. Opas sisältää leipätekstin lisäksi toimipaikkojen karttakuvat värikuvina, värikuvia opiskelijoista ja opiskeluun liittyvistä tilanteista, erilaisia kaavakuvia sekä tietolaatikoita, joihin on kerätty keskeisiä lyhyitä informaatiokokonaisuuksia kuten ”Lukuvuoden tärkeitä päiviä” ja ”Hyödyllisiä numeroita”. Oppaan lopussa on 3,5 sivun mittainen Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöt -osio. Tarkastelen työssäni pelkästään leipätekstiä, johon sisältyy myös Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöt -osio. Kuvatekstejä, kaavakuvia ja tietolaatikoita en ota tarkasteluun.

Opiskelijan opas on virallinen Kiipulan ammattiopiston julkaisu ja osa ammattiopiston institutionaalista viestintää. Opas on koottu eri kirjoittajien kirjoittamista osateksteistä. Kokoamistyöstä ovat olleet vastuussa muutamat viestinnän parissa työskentelevät henkilöt, joiden tehtävänä on ollut muokata saamistaan osateksteistä yksi kokonaisuus. Tekstit on koottu muiden viestintään ja hallintoon liittyvien tehtävien ohessa.

Opiskelijan opas jakautuu kahteen selvästi erilliseen osaan. Opiskelijan oppaan ensimmäinen osa koostuu kuvailevan ja ohjailevan tekstityypin yhdistelmästä, kun toisena osana toimiva Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöt -osio koostuu alun hyvin lyhyttä kuvailevaa jaksoa lukuun ottamatta pelkästään ohjailevasta tekstityypistä. Aineistoni direktiivit esiintyvät ohjailevassa tekstityypissä, ja siksi ohjailevien ilmausten analyysi tapahtuu tästä kontekstista käsin.

Tutkimustuloksia tarkasteltaessa on otettava huomioon, että ohjailevien ilmausten analyysi tutkimuksessani rajoittuu vain tähän aineistonani toimivaan yhteen julkaisuun eivätkä tulokset siten ole yleistettävissä ainakaan suoraan muihin ohjaileviin teksteihin. Huomattava on myös se, että vaikka poimin aineistosta kvantitatiivisia tietoja eri direktiivityyppien lukumääristä, ovat luvut vain suuntaa

antavia eikä niistä ole tehty merkitsevyystasoon liittyvää analyysia. Tutkimukseni on siis ennen muuta kvalitatiivinen ja pyrkii kuvaamaan direktiivien esiintymistä erilaisissa tekstiympäristöissä laadullisin keinoin.

1.3 Tutkielman eteneminen

Aloitin tutkielmani johdattelamalla lukijan aiheeseeni ja esittelemällä tutkimusky-symykseni sekä aineistoni. Luvussa 2 taustoitan tutkimusanalyysiani. Alaluvuissa 2.1 ja 2.2 luon katsauksen modaalisuuteen ja direktiivisyyteen. Sen jälkeen käsit-telen alaluvussa 2.3 selkokieltä ja sen erityispiirteitä. Luvussa 3 analysoin aineis-toni direktiivejä. Alaluvussa 3.1 käsittelen prototyypistä direktiivistä ilmausta eli imperatiivia ja alaluvussa 3.2 ei-prototyypisiä direktiivisiä ilmauksia. Luvussa 4 kokoan yhteen saamiani tuloksia ja pohdin direktiivien suoruutta ja epäsuoruutta sekä direktiivisten ilmausten suhdetta selkokielisyyteen. Lopuksi nostan esiin mahdollisia jatkotutkimuksen aiheita.

2 Teoreettinen tausta

Tässä luvussa esittelen pro gradu -työhöni liittyviä teoreettisia taustaoletuksia ja käsitteitä. Luvussa 2.1 kerron modaalisuudesta ja luvussa 2.2 direktiivisyydestä. Selvitän olennaisia käsitteitä ja luon katsauksen aiempaan tutkimukseen. Luvussa 2.3 valotan puolestaan selkokielen tutkimuksen teoriaa.

2.1 Modaalisuus

Modaalisuus on kielen ilmiö, jolla puhuja tai kirjoittaja ilmaisee arviotaan asiain-tilan todenmukaisuudesta ja toteutumismahdollisuuksista (ISK 2004: 1479). Mo-daalisuuden avulla puhujan tai kirjoittajan on mahdollista ilmaista joko yleinen käsitys asiasta tai toisaalta oma näkökulmansa asiaan. Modaalisuuden avulla pu-

hujan tai kirjoittajan on esimerkiksi mahdollista kertoa, onko asiointi hänen mielestään ainoa mahdollisuus vai vain yksi mahdollisuus muiden joukossa, onko asiointi pakollinen, luvallinen tai kielletty ja onko asiointia mahdollista vai mahdotonta toteuttaa (Larjavaara 2007: 399).

Modaalisuuden peruserkitykset nojaavat mahdollisuuteen ja välttämättömyyteen, ja modaalisuutta ilmaisevat kielenaineokset sijoittuvat joko näihin ääripäihin tai johonkin kohtaan jatkumolle niiden välissä. Näitä kielenaineoksia ovat esimerkiksi modukset, kuten imperatiivi (esim. *ota*). Samoin erityisillä modaali-verbillä (esim. *voida*) ja modaalisilla verbirakenteilla (esim. *on tehtävä*) ilmaista modaalisuutta. Myös modaaliset adjektiivit (esim. *luvaton*) ja modaaliset adverbit (esim. *ehdottomasti*) ilmaisevat modaalisuutta. Samoin passiivin indikatiivin preesensillä (esim. *haetaan*) ja nollapersoonalla (esim. *Kiipulan alueella _ voi harrastaa monenlaista liikuntaa*) voidaan ilmaista modaalisuutta.

Modaalisuuden eri lajeja ovat episteeminen, deonttinen ja dynaaminen modaalisuus (Kangasniemi 1992, ISK 2004: 1479). Se, onko siis jokin asiointi ulkoisista tai sisäisistä edellytyksistä riippuvainen, voidaan ilmaista modaalisuuden avulla. (ISK 2004: 1479–1481, Larjavaara 2007: 399–403.)

Kun puhuja tai kirjoittaja arvioi tietoihinsa ja päättelyynsä perustuen asiointi mahdollisuutta, todennäköisyyttä tai välttämättömyyttä, on kyse episteemisestä modaalisuudesta (esim. **Varmaankin** hän on myöhässä.) (ISK 2004: 1479, 1483). Evidentiaalinen modaalisuus kuuluu episteemiseen modaalisuuteen, ja sen avulla puhuja ilmaisee, mistä on tietonsa saanut (ISK 2004: 1479, 1484; Larjavaara 2007: 408). Aineistoni direktiivien analysoinnissa niin episteeminen kuin evidentiaalinenkaan modaalisuus eivät nouse keskiöön. Aineistoni modaalisten adverbienkien kohdalla on kyse ennemminkin deonttisuudesta (ks. luku 3.2.3 modaalisisista adverbeista), sillä modaalisilla adverbeilla Opiskelijan oppaan kirjoittaja korostaa kyseessä olevan asian välttämättömyyttä.

Deonttiseen modaalisuuteen kuuluvat puhujan tahtoa tai puheyhteisön normeja ilmaiseva lupa ja velvollisuus (ISK 2004:1479–1482). Jos jokin on deonttisesti välttämätöntä eli sosiaaliselta kannalta tai toisten henkilöiden pakottamaa, tekemättä jättäminen ei ole deonttisesti mahdollista eli sosiaalisen tahon kannalta luvallista (esim. *Opiskelijan tulee käyttäytyä asiallisesti*). Jos taas jokin

on deonttisesti mahdollista, siihen ei liity sosiaalista pakkoa tehdä tai olla tekemättä sitä, ja se on toisin sanoen siis luvallista (esim. *Voit ottaa oman tietokoneesi mukaan Kiipulaan*). Mahdollisuus eli luvallisuus tarkoittaa siis vapautta valita, kun taas välttämättömyys tarkoittaa vaihtoehtotonta pakkoa. (Larjavaara 2007: 409.) Deonttista modaalisuutta merkitsevillä rakenteilla voidaan ilmaista direktiivisyyttä silloin, kun direktiivisyys kohdistuu vastaanottajan (tulevaan) toimintaan (ISK 2004: 1578). Deonttisuudessa korostuvat ääripäät: mitä siis täytyy ja mitä ei saa tehdä (Larjavaara 2007: 409–410). Aineistoni direktiivit ovat pääosin deonttisia, ja siksi keskityn tutkimuksessani erityisesti tähän deonttiseen modaalisuuteen.

Kun on kyse siitä, että asiointilan mahdollisuus ja välttämättömyys ilmaistaan riippuvaiseksi tilanteen sisäisistä tai ulkoisista edellytyksistä, puhutaan dynaamisesta modaalisuudesta (ISK 2004: 1479–1481). Vaikka aineistoni direktiivit ovat enimmäkseen deonttisia ja keskityn analyysissäni niiden tutkimiseen, otan huomioon modaaliverbien käsittelyn yhteydessä luvussa 3.2.4 myös dynaamisen tulkintamahdollisuuden *voida*-verbin yhteydessä. Esimerkissä *et voi kytkeä tietokoneesi Kiipulan tietoverkkoon* on kyse dynaamisesta modaalisuudesta, jos tietokoneen kytkemisen estää jokin tilanne, esimerkiksi tekninen seikka. Modaalisuus on kuitenkin deonttista, silloin kun kytkemisen estää se, että Kiipulan ammattiopisto esimerkiksi tietoturvasyistä kieltää sen. Ei-sosiaalinen tilanne saa siis dynaamisen modaalisuuden kyseessä ollessa aikaan sen, mitä sosiaalis-moraalinen aiheuttaja eli sosiaalinen tilanne aikaansaa deonttisuuden piirissä (Larjavaara 2007: 415).

Eri modaaliteetit ovat lähellä toisiaan ja menevät osittain päällekkäin sekä myös sekoittuvat helposti toisiinsa (Larjavaara 2007: 401). Pohjimmiltaan kaikki modaalisuuden muodot ovatkin samaa perua. Kolme päämodaaliteettia eli episteminen, deonttinen ja dynaaminen modaalisuus ja niiden perimmäinen samuus voidaan kuvata *Pragmasemantiikka*-kirjassa esitellyn taulukon 1 avulla (Larjavaara 2007: 400).

Taulukko 1. Kolmen päämodaliteetin samuus.

	Pakko	Vapaus
Episteeminen	Sinun täytyy olla syyllinen. [Minun täytyy ajatella, että sinä olet syyllinen.]	Sinä voit olla syyllinen. [Minun on mahdollista ajatella, että sinä olet syyllinen.]
Deonttinen	Minun täytyy totella lähiesimiestä ja dekaania	Minä saan mennä ruokautunnilla puistoon syömään eväitä.
Dynaaminen	Minun täytyy nyt lopettaa, koska virta loppuu juuri akusta.	Minä voin vielä puhua pitkään, koska latasin akun juuri.

2.2 Direktiivisyys

Direktiiveillä on kiinteä yhteys modaalisuuteen, sillä niiden avulla ilmaistaan modaalisesti puhujan tahtoa tai puheyhteisön normeja, lupaa tai välttämättömyyttä (ISK 2004: 1479–1481, Larjavaara 2007: 399–403). Voidaan sanoa, että ohjailussa on siis kyse modaalisuudesta. Direktiivi on ohjaileva lausuma, jolla kuulijaa tai lukijaa ohjataan toimimaan tai olemaan toimimatta tietyllä tavalla. Ohjailu voi toteutua käskyn, kehotuksen, pyytämisen tai neuvomisen keinoin. (ISK 2004: 1560.)

Direktiivin käsite on perua länsimaisessa kielitieteessä viime vuosisadan puolivälissä alkusysäyksensä saaneesta puheaktiteoriasta. Puheaktiteoriassa direktiivisyys käsitetään puheaktina, joka velvoittaa kuulijaa (Uotila 2012: 18). J.L. Austinin (1962) puheakteista erityisesti illokutiiviset puheaktit liittyvät merkitysisällön ilmaisemisen tapaan. Ilmaisemisen tapoja ovat esimerkiksi vaatimukset ja käskyt, joita omassa aineistossani direktiiveinä tarkastelen. John Searle (1979: 1–29) kehitti edelleen puheaktiluokitusta ja jakoi puheaktit eli kielen avulla toteutettavat teot viiteen perustyyppiin, joita ovat representatiivit, direktiivit, komissii-

vit, ekspressiivit ja deklaratiiivit. Jokaista puheaktia merkitsee tyypillisesti omanlaisensa lausetyyppi. Toteamukset toteutuvat perustapauksessa deklaratiiivilauseina, kun taas esimerkiksi käskyt toteutuvat imperatiivilauseina.

Prototyypillisesti direktiivi ilmaistaan siis imperatiivi- eli käskylauseella (ISK 2004: 1560). Koska direktiivejä ilmaistaan kuitenkin myös ei-prototyypillisesti eli inkongruentisti (ISK 2004: 1560), ei-prototyypillisiä direktiivejä on sanottu myös epäsuoriksi ja toissijaisiksi käskyiksi (ISK 2004: 1561–1562). Epäsuoria direktiivejä ovat esimerkiksi nesessiiviverbilliset lauseet (*on tehtävä*), joita aineistossani esiintyy runsaasti. Tällaiset lauseet ovat näin konventionaalistuneet direktiiviseen käyttöön (ISK 2004: 1569–1570, 1579).

M.A.K. Hallidayn (1994) termin voidaan puhua myös kieliopillisen metaforan käsitteestä. Kun tarkastelun kohteena on se, miten tekstissä ilmaistaan asenteita ja suhtautumista tietoon, Halliday (mt.) puhuu erityisesti kieliopilliseen metaforisuuteen liittyvästä interpersoonaisesta metaforisuudesta. Interpersoonaisesta metaforisuudesta on kyse esimerkiksi juuri silloin, kun käskyä ei ilmaista kongruentisti imperatiivilla (esim. *Lähtekää kotiin, jos sairastutte*), vaan inkongruentisti esimerkiksi indikatiivimuotoisella lauseella *Pääsääntöisesti opiskelijat lähtevät asuntolasta kotiin sairastuessaan*.

Myös Rick Iedema (1997) on käsitellyt direktiivien pakollisena osana olevien toimintakehotusten antamisen tapoja – eksplisiittisen suoraa ja implisiittisen epäsuoraa tapaa. Tiia-Riikka Hietanen (2013) ja Paula Järveläinen (2009) ovat tutkineet pro gradu -töissään myös direktiivisyyttä – Hietanen laihdutusjutuissa ja Järveläinen ratsastuksenoppaassa. Samoin Suvi Honkanen (2012) on väitöskirjatyössään tarkastellut sitä, milloin tavoitellun teon tekijä koodataan direktiivin avulla eksplisiittisesti, milloin taas implisiittisesti.

Tutkimukseni prototyypilliset ja ei-prototyypilliset direktiivit ovat pitkälti Honkasen (2012) kiteytyneiden direktiivien kaltaisia ohjailevia ilmauksia. Honkanen (mt.) tulkitsee omassa tutkimuksessaan kiteytyneiksi direktiiveiksi imperatiivilauseiden lisäksi muun muassa modaalisia rakenteita sisältävät deklaratiivilauseet, passiivi- ja nollapersoonalauseet sekä tietynlaiset finiittiverbittömät rakenteet. Tutkimuksessani analysoin direktiivejä pitkälti Ison suomen kieliopin direktiiviluvun (ISK 2004: 1560–1585) pohjalta ja luokittelen imperatiivin prototyyppi-

piseksi direktiiviksi ISK:n (2004: 1562) määrittelyn mukaisesti. Muut ohjailevat ilmaukset luokittelen ei-prototyypiksi direktiiveiksi.

2.3 Selkokieli

Selkokieli on kehitetty ihmisille, joilla on vaikeuksia ymmärtää selkeääkin yleiskielistä tekstiä. Selkokielen oikeutuksen taustalla on ajatus tasa-arvosta ihmisten välillä. Tasa-arvon ajatus nojaa Suomen perustuslain määritelmään, jossa todetaan, ettei ihmisiä saa asettaa eriarvoiseen asemaan muun muassa terveydentilan tai vammaisuuden perusteella. Selkokielen tarvetta on perusteltu 2000-luvulta lähtien myös *saavutettavuus*-käsitteen kautta. Palveluiden hyvä saavutettavuus tarkoittaa sitä, että yksilöllä on mahdollisuus osallistua ja saada elämyksiä riippumatta siitä, minkälaisia ominaisuuksia hänellä itsellään on. (Virtanen 2009: 20.) Opetusministeriön määrittelemistä saavutettavuuden osa-alueista ainakin tiedollisen ja tiedottamisen saavutettavuus ovat sellaisia, joita voidaan parantaa selkokielen avulla (Kulttuurikaikille 2002: 15–16).

Leskelän ja Virtasen (2006: 7–8) mukaan selkokielen määritelmä perustuu vertailuun yleiskielen kanssa. Yleiskieltä Leskelä ja Virtanen (2006: 7) kuvaavat seuraavasti: ”Yleiskieli on kieliyhteisön eri ikä- ja ammattiryhmille yhteinen kielimuoto, joka on muotoasultaan kirjakielen normien mukaista, käyttää yleisesti tunnetuksi tiedettyä sanastoa (tai ainakin selittää käyttämänsä erikoistermit) ja on virkerakenteeltaan yksinkertaista.” Selkokeskus on puolestaan määritellyt selkokielen vuonna 2001 Leskelän ja Virtasen (2006: 8) mukaan näin: ”Selkokieli on mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi. Se on suunnattu ihmisille, joilla on vaikeuksia lukea ja/tai ymmärtää yleiskieltä.” Selkokirjoitusohjeissa ohjeistetaan kirjoittamaan oikein ja hyvää suomea eikä siis selkeyden tavoittelu koskaan aja oikeinkirjoitusvaatimusten yli (Sainio – Rajala 2002: 23–32). Tekstin näkökulman valinta on yksi keskeinen selkokirjoittajan tehtävistä, ja sen huomioon ottaminen edellyttää selkokirjoittajalta lähtötekstin tarkkaa lukemista ja merkitysrakenteiden analysointia (Kulki-Niemi 2002: 39).

Leskelä ja Virtanen (2006: 12) ovat arvioineet, että selkokieltä tarvitsee 4–7 % suomalaisista. Suomessa on siis noin 200 000–350 000 ihmistä, joiden arvioidaan hyötyvän selkokielisestä materiaalista (Virtanen 2009: 23–24). Antero Malin (2006: 15–27) toteaa, että vaikka suomalaisten nuorten ja aikuisten lukutaidon yleistason on todettu kansainvälisissä vertailututkimuksissa olevan erittäin korkea, on Suomessa silti vielä paljon heikkoja lukijoita. Heikkojen lukijoiden on todettu muun muassa lukevan kaavamaisesti ilman tekstin silmäilyä ja sen ennakoimista (Vauras – Kajamies – Kinnunen – Kiiski-Mäki 2007: 135–155). Aikuisten lukutaitotutkimukset myös osoittavat, että puutteelliseen lukutaitoon liittyy syrjäytymisen uhka. Siten selkokielisen materiaalin tuottamisella on myös yhteiskunnallista merkitystä. Koska Kiipulan ammattiopiston opiskelijat ovat erityisopiskelijoita, voidaan olettaa, että heillä on enemmän vaikeuksia ymmärtää selkeääkin yleiskielistä tekstiä kuin niillä kieliyhteisön jäsenillä, joilla erityisopetuspäätökseen tai muuhun tekijään perustuvaa selkokielen tarvetta ei ole. Siksi tarkastelen analyysiluvussa 3 aineistoni ohjailevia ilmauksia myös ymmärrettävyyden ja selkokielisyyden näkökulmasta.

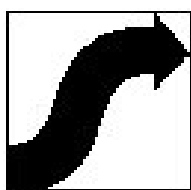
Leskelän ja Virtasen (2006: 9–10) mukaan selkokielen käyttäjäryhmiä on erilaisia. Heitä yhdistävät tyypillisesti vaikeudet lukemisessa ja sen ymmärtämisessä. Lukemalla oppimiseen ja sen onnistumiseen vaikuttavat yleisen päättelykyvyn lisäksi erityisesti auditiivisen työmuistin kapasiteetti, äänteiden kuulonvarainen erottelukyky ja asioiden sujuva nimeämiskyky. Myös pitkäkestoista muistia tarvitaan luetun ymmärtämisessä ja lukemalla oppimisessa. (esim. Numminen 2006: 32–36.) Lukemisen ja sen ymmärtämisen vaikeuksia voivat aiheuttaa sikiö- ja lapsuusajan kehityshäiriöt (esimerkiksi perimän vaikutus), sairaudet tai ikääntyminen, ympäristön vaikutus (kuuluminen esimerkiksi kielivähemmistöön) ja näiden syiden yhteisvaikutus (Leskelä – Virtanen 2006: 9–10). Kiipulan ammattiopistossa on opiskelijoita kaikista edellä mainituista ryhmistä.

Perinteisesti selkokielistä materiaalia ovat olleet selkokielelle suoraan tai mukautuksen kautta kirjoitetut kirjat. Suomessa on julkaistu lapsille ja nuorille suunnattuja helppolukuisia kirjoja jo 1960-luvulta lähtien. Aikuisille tarkoitettuja helppolukuisia kirjoja alettiin kirjoittaa ja muokata vasta 1980-luvulla, ja ensimmäisenä varsinaisena Suomen selkokirjana voidaan pitää Pertti Rajalan norjalai-

sista kirjoista koostamaa ja kääntämää *Poliisit perässä* -kertomusta, joka ilmestyi vuonna 1983. Samana vuonna alkoi ilmestyä kehitysvammaisille suunnattu selkokielen aikakauslehti *Leija*. Vuonna 1990 selkoalalla tapahtui paljon, ja silloin alkoivat esimerkiksi ilmestyä selkokielen lehdet *Selkouutiset* (vuodesta 2012 lähtien nimellä *Selkosanomat*) ja ruotsinkielinen *LL-Badet*. Myös monissa muissa Euroopan maissa julkaistaan selkokielen lehtiä; yksi vanhimmista on Ruotsin *8 sidor*. Opetusministeriö alkoi myös samana vuonna tukea selkokirjallisuutta. Vuonna 1990 julkaistiin myös selkokielen kirjoittajaopas, ja uusia selkokielen kirjoja ilmestyi ennätysmäärä. (Virtanen 2006: 88–101.) Suomessa selkokielen joko suoraan selkokielelle kirjoitettuja tai toisista kirjoista mukautettuja kirjoja on ilmestynyt noin 30 vuoden ajan reilut 250 nimikettä (Uotila 2012: 8).

Perti Seppä (2006: 168–170) toteaa, että Yleisradion Radio Finland on lähettänyt päivittäin uutisia selkokielellä vuodesta 1992, mutta televisioon selkokielistä ohjelmaa ei ole toistaiseksi saatu. Radio Finlandin selkokielen uutisohjelman *Selkiksen* alkuperäisenä kohderyhmänä ovat olleet ulkosuomalaiset, mutta nykyään kohderyhmänä ovat Suomessa asuvat maahanmuuttajat. *Selkis* on kuunneltavissa ja luettavissa myös Internetissä (www.yle.fi/selko).

Selkokielen materiaali merkitään omalla logolla (ks. kuvat 1 ja 2). Se takaa selkokielen laatua. Selkokeskus myöntää nuolilogon julkaisuille, jotka täyttävät selkokeskuksen asettamat kriteerit selkokielelle (Peltomaa 2006: 124).

Kuva 1. Selkologo

Kuva 2. Lastenkirjojen selkologo

Selkokeskus on osa Kehitysvammaliiton toimintaa, mutta se palvelee kuitenkin muitakin selkokielestä kiinnostuneita. Selkokeskuksen tehtävänä on edistää selkokielistä tiedotusta, tiedonvälitystä ja kulttuuria. Selkokeskus tekee aloitteita ja ideoi uusia selkosovelluksia. (Leskelä – Virtanen 2006: 233.) Selkokielestä ja siihen liittyvästä tutkimuksesta löytyy lisätietoa Selkokeskuksen Internet-sivuilta (<http://www.papunet.net/selkokeskus/selkokeskus.html>).

Leskelän ja Virtasen (2006: 12–14) mukaan Suomen selkokielen periaatteet on sovellettu pääosin kahdesta kansainvälisestä ohjeistosta ja selkokeskus on laatinut näiden pohjalta selkokirjoitusohjeet. Selkokirjoitusohjeissa kehoitetaan ottamaan huomioon ensinnäkin sisältöön ja sanastoon liittyviä tekijöitä. Sisällön tuottamisessa on tärkeää miettiä, mitä haluaa sanoa ja kenelle. Sanaston suositellaan olevan tuttua, ja abstraktit ilmaisut tulisi selittää. Nostan analyysissäni esiin joitain ohjailevien ilmausten sanastoon liittyviä tekijöitä. Ohjeissa kehoitetaan suosimaan myös yksinkertaisia rakenteita ja lyhyitä lauseita. Muun muassa vaikeita verbirakenteita, partisiippimuotoja ja passiivia kehoitetaan välttämään. Näitä muotoja esiintyy aineistoni ohjailevissa ilmauksissa, ja tutkin niiden ymmärrettävyyttä aineistoni tekstikonteksteissa. Selkokielessä suositellaan käytettävän persoonaan viittaavia sanoja, ja siksi kiinnitän huomiota myös persoonamuotoisten ilmausten esiintymiseen aineistossani. Selkokielen kirjoitusohjeissa kehoitetaan lisäksi muodostamaan tekstistä yhtenäinen, eheä kokonaisuus ja tarkistamaan teksti ennen julkaisua mahdollisuuksien mukaan kohderyhmään kuuluvalla tekijällä. Kohderyhmään kuuluvat henkilöt eivät ole tarkistaneet systemaattisesti aineistoani, ja tähän asiaan otan kantaa pohdinnassa luvussa 4.

Selkokielen käsikirjan (Virtanen 2009: 76) mukaan selkokielen tekstin olisi hyvä olla sellaista, että se käsittelee kulloinkin kohteena olevaa aihetta lukijakunnan kannalta olennaisesta näkökulmasta ja sitä on tarpeen mukaan syytä myös muuttaa vastaamaan paremmin lukijoiden näkökulmaa. Kulkki-Niemisen ja Leskelän (2012: 561) mukaan selkokielen tekstin kirjoittajan pitää myös ottaa huomioon, että kohdelukijoiden lähtötiedot saattavat olla heikommat kuin kirjoittaja äkkiseltään olettaisi. Siten selkoversion kirjoittamisessa on usein kyse siitä, että pelkkä lyhentäminen ja helpottaminen eivät riitä, vaan olennaista on lisätä selkokieliseen tekstiin tekstin ymmärtämistä lisääviä tietoja. Tämä on kuitenkin pyrittävä tekemään niin, ettei lukija koe itseään aliarvioitavan. Rapatti (2008: 69–108) nostaa esiin myös niin sanotun elaboroinnin käsitteen, millä hän tarkoittaa sitä, että tekstissä toinen lause täsmentää ja kuvailee toista lausetta tarkemmin. Tämä voi tapahtua esimerkiksi synonyymeja ja esimerkkejä antamalla. Elaboroinnissa on siis kyse lauseiden välisen semanttisen suhteen selventämisestä, ja esi-

merkiksi ilmiöiden suhteita ilmaisevia konjunktioita sekä aikaa ja paikkaa ilmaisevia adverbejä ei siten useinkaan ole syytä poistaa, vaikka se lyhentäisi tekstiä.

Silloin, kun on kyse kielen oppimisesta, ei ole tarkoituksenmukaista poistaa kaikkia abstrakteja ja monimutkaisia syntaktisia rakenteita, koska niiden läsnäolo parantaa näiden vaikeimpien kielen ominaisuuksien oppimista. Ilmaisut täytyy kuitenkin elaboroinnin avulla tehdä tutuiksi ja ymmärrettäviksi. Vaikka Kiipulan ammattiopistossa ei opiskele tällä hetkellä kovin paljon muita kuin suomea tai viittomakieltä äidinkielenään puhuvia, on tulevaisuudessa mahdollista, että opiskelijoissa on enemmän maahanmuuttajia, joiden suomen kielen taidossa on vielä puutteita. Tällöin myös tämä kielen oppijan näkökulma on hyvä ottaa huomioon.

Tarkoituksenmukaisen selkokielen tekstin laadintaa vaikeuttaa se, että eri selkokielen lukijaryhmät ovat erilaisia ja yhdelle ryhmälle sopivaksi muokattu teksti voi toiselle ryhmälle olla liian helppoa tai vaikeaa. Muun muassa viranomaisviestinnässä on hankalaa toteuttaa selkokieli viestintää niin, että kaikkia käyttäjäryhmiä pystyttäisiin palvelemaan erikseen, koska esimerkiksi kehitysvammaiset ja maahanmuuttajat tarvitsevat erilaista mukautusta.

Toisaalta on havaintoja myös siitä, että sama teksti voi palvella hyvin erilaisiakin selkokielen käyttäjäryhmiä (Virtanen 2009: 118, ks. myös 73–74). Irja Vinni (1998) on tutkinut väitöskirjassaan, miten erilaiset kohderyhmät hyötyvät selkokielisestä materiaalista. Vinnin tutkimus (mts. 71–73, 99–101, 107–108) osoittaa, että kehitysvammaiset lukutaitoiset ihmiset hyötyvät selkokielisestä materiaalista ja heidän on helpompi lukea ja ymmärtää selkokielistä kuin yleiskielistä tekstiä. Oman aineistoni lukijakunnassa on paljon kehitysvammaisia lukijoita. Siten myös he voisivat hyötyä selkokielisestä materiaalista.

Eliisa Uotila (2012: 94) on tutkinut Kelan yleis- ja selkokielisten esitteiden vertailua koskevassa tutkimuksessaan yleis- ja selkokielisten Kelan esitteiden kielellisiä eroja. Hän on todennut, että selkokielisissä esitteissä, jotka ovat luonteeltaan ohjailevia, käytetään esimerkiksi selvästi vähemmän modaaliverbejä kuin yleiskielisissä esitteissä. Tämä viittaa siihen, että modaaliverbien käytön on katsottu vaikeuttavan ymmärtämistä. Omasta yleiskielisestä aineistostani löytyy hyvin paljon modaaliverbejä, ja tarkastelen tätä asiaa analyysi- ja pohdintaluvuissa 3

ja 4. Uotilan (2012: 58) tutkimuksessa todetaan myös, että Kelan selkokielisissä esitteissä direktiivisyyttä korostetaan viittaamalla lukijaan yksikön toisen persoonan päätteellä (*Päätät itse, kuinka paljon lainaa nostat kerralla.*) kun yleiskielisissä esitteissä mahdollisuutta ilmaiseva direktiivi ilmaistaan modaaliverbin avulla (*Voit itse päättää, paljonko lainaa nostat kerrallaan.*). Omassa aineistossani direktiivi ilmaistaan usein juuri modaaliverbin avulla eikä persoonaan viittaavia sanoja tai päätteitä käytetä usein. Myös tätä asiaa kommentoin analyysi- ja pohdintaluvuissa.

Uotila (2012: 94) on lisäksi todennut tutkimuksessaan, että imperatiivia käytetään Kelan selkokielisissä esitteissä vähemmän kuin yleiskielisissä esitteissä. Uotilan (mts.) selkokielisessä tutkimuskontekstissa imperatiivin vähäisyydestä on mahdollisesti siis todettu olevan hyötyä. Oma aineistoni, joka siis on yleiskielistä, sisältää imperatiivimuotoja.

Uotila (2012: 94) toteaa myös, että etenkin yleiskielisissä Kelan esitteissä lukijoita ohjaillaan passiivimuotoisin direktiivein. Tämä pätee myös omaan yleiskieliseen aineistooni. Virtasen (2009: 94) mukaan selkokielisessä tekstissä tulisi välttää passiivin käyttöä, koska se vaikeuttaa ymmärtämistä. Uotilan (mts.) tutkimuksen mukaan näyttäisi olevan niin, että Kelan selkokielisistä esitteistä passiivi on jätetty Virtasen (2009: 94) ohjeistuksen mukaan pois. Uotilan (2012: 95) tutkimuksesta käy lisäksi selville, että Kelan selkokieliset esitteet ovat funktioltaan informatiivisempia kuin yleiskieliset esitteet ja niissä on siten ylipäättään vähemmän direktiivejä kuin yleiskielisissä esitteissä.

Vaikka selkokielen kirjoittamiseen on annettu erilaisia ohjeita ja muun muassa Vinni (1998) on selvittänyt Uotilan (2012) lisäksi selkokielen hyötyjä eri kohderyhmille, mukauttamisen vaikutuksia kieleen on tutkittu varsin vähän. Leskelä ja Lindholm (2012) ovat toimittamassaan artikkelikokoelmassa pohtineet asiaa keskusteluanalyttisesta näkökulmasta. Kulkki-Nieminen (2010) puolestaan tarkastelee asiaa väitöskirjassaan tekstintutkimuksellisesta näkökulmasta. Kulkki-Nieminen (mt.) on tutkinut STT:n uutisten tekstien ja *Selkouutiset*-lehden kieltä ja todennut selkokielisen version olevan oma tekstilajinsa, joka voi olla esimerkiksi esitteen tai uutisen alalaji. Hän siis tarkastelee tekstilajikäsitteen merkitystä selkokielisessä mukautusprosessissa ja tulee siihen lopputulokseen, että mukautuspro-

sessissa tekstilaji muuttuu. Kulkki-Nieminen ja Leskelä (2012: 549–550) toteavat, että selkokielestä puhuttaessa voidaan selkokieltä verrata rekisterin käsitteeseen (esim. Shore ja Mäntynen 2006: 9–41), kun rekisterillä tarkoitetaan sitä, että kielenkäyttö vaihtelee tilanteiden mukaan. Siten selkokielen viestinnän voi heidän mukaansa ajatella olevan rekisteri, jossa tekstilajiin tehdään mukautuksella uusi versio.

3 Ohjailevat ilmaukset aineistossa

Ohjeita voidaan antaa monella eri tavalla, ja erilaisia ohjailun keinoja käytetäänkin erilaisissa konteksteissa eri tavoin. Tässä luvussa analysoin aineistoni direktiivejä eli ohjailevia ilmauksia.

Aineistoni direktiivit ovat pääosin deonttisia, ja keskityn analyysissäni siksi erityisesti deonttisten direktiivien tarkasteluun. Otan kuitenkin huomioon joidenkin ohjailevien ilmausten monitulkintaisuuden, ja siten sivuan myös dynaamisuutta ja episteemisyyttä. Analyysissäni etenen eksplisiittisistä direktiiveistä implisiittisempiin tapoihin ohjailla lukijaa. Tarkastelen direktiivejä niiden prototyyppisyyden lisäksi siitä näkökulmasta, kuinka selkokielenä niitä voidaan pitää.

Aloitan ohjailukeinojen analysoinnin direktiivin prototyyppistä eli imperatiivilauseesta alaluvussa 3.1. Sen jälkeen tarkastelen alaluvussa 3.2 ei-prototyyppisiä ohjailukeinoja, joiksi luokittelen kaikki muut kuin imperatiivimuotoiset ohjailukeinot. Ensimmäisenä näistä tutkin modaalisia verbirakenteita ja erityisesti nesessiivistä verbiliittoa, joka imperatiivin tavoin ohjaa lukijaa varsin selkeästi. Jatkan analyysiani modaalisilla adjektiiveilla sekä modaalisilla adverbilla, jotka osin ohjaavat lukijaa hyvinkin selkeästi, osin implisiittisemmin. Myöhemmin tarkastelen modaaliverbejä, joilla lukijaa voidaan myös ohjailla eksplisiittisesti. Lopuksi tarkastelen passiivin indikatiivin preesensia, aktiivin indikatiivin preesensia, nollapersoonaa ja muita epäsuorempia ohjailukeinoja.

Olen merkinnyt Opiskelijan oppaan esimerkit niin, että hakasulkeissa on aina sen jakson otsikko, josta esimerkki on otettu. Otsikko auttaa hahmottamaan

sitä, minkälaisessa tekstikontekstissa esimerkit esiintyvät. Analysoitavien esimerkkien perässä suluissa oleva sivunumero kertoo, miltä sivulta esimerkki on otettu. Esimerkit on jäljennetty sellaisinaan, joskin tekstin muotoilu poikkeaa joiltakin osin oppaassa käytetystä muotoilusta. Luettelomerkit olen jättänyt pois. Oppaassa olevat lihavoinnit olen poistanut esimerkeistä sekaantumisen välttämiseksi, ja lihavoidut kohdat ovat itse tekstiin merkitsemiäni. Lihavoinnit olen lisännyt korostamaan käsiteltävänä olevaa kieliopillista seikkaa. Esimerkeissä olevia oikeakielisyysvirheitä en ole korjannut.

Seuraavalla sivulla olevassa taulukossa 2 näkyvät eri direktiivityyppien esiintymismäärät. Imperatiivi on merkitty prototyypiksi direktiiviksi, ja muut direktiivityypit luokituvat ei-prototyypisiksi. Imperatiivi esiintyy aineistossani 20 kertaa. Ei-prototyypisiä direktiivejä on yhteensä 147 eli paljon enemmän. Yleisimpänä ei-prototyypisenä direktiivityyppinä aineistossa on modaaliverbien ryhmä.

On huomattava, että taulukon luvut ovat suuntaa antavia, koska osa direktiiveinä toimivista kieliopillisista ilmaisutavoista on tulkintatavasta riippuen mahdollista luokitella useampaan direktiivityyppiin. Esimerkiksi nollapersoonaa sisältyy osaan modaalisista verbirakenteista. Samoin esimerkiksi modaaliverbeistä esiintyy passiivimuotoja. Taulukkoon on merkitty nollapersoonaksi erikseen nollapersoonan tyypilliset esiintymismuodot (ISK 2004: 1284) eli lauseet, joista puuttuu subjekti ja joissa verbi on yksikön kolmannessa persoonassa (nollapersoon: subjektiton, verbi 3.p.), nesessiivirakenteen nollapersoon (nollapersoon: nesessiivinen) ja modaalisena adjektiivina toimivan rakenteen nollapersoon (nollapersoon: modaalinen adjektiivi). Taulukon luvuista ei tehdä merkitsevyyseroihin perustuvaa analyysia, vaan luvut toimivat kuvailevan analyysin tukena.

Taulukko 2. Aineistossa esiintyvät direktiivit.

Direktiivi	Lukumäärä
Prototyyppinen direktiivi: Imperatiivi	20
Ei-prototyyppiset direktiivit	147
Modaaliset verbirakenteet	17
Modaaliset adjektiivit	13
Modaaliset adverbit	5
Modaaliverbit	59
Passiivin indikatiivin preesens	12
Aktiivin indikatiivin preesens	7
Nollapersoonat: subjektiton, verbi 3. p.	8
Nollapersoonat: nesessiivinen	9
Nollapersoonat: modaalinen adjektiivi	12
Finittiverbittömät direktiivit	5

3.1 Prototyyppinen direktiivi: Imperatiivi

Prototyyppisesti direktiivi ilmaistaan imperatiivi- eli käskylauseella. Imperatiivilauseita on aineistossani 20 kappaletta. Käskylauseita esiintyy Opiskelijan oppaan kaikissa leipätekstiosuuksissa, luvun 1 kuvailevaa osuutta ja Kiipulan ammattiotopiston järjestyssäännöt -osiota lukuun ottamatta.

Imperatiivi- tai käskylauseella tarkoitetaan ISK: n (2004: 1562) määritellyn mukaan lausetta, jonka verbi on modukseltaan imperatiivimuotoinen. Käsky muodostetaan siis prototyyppisesti imperatiivilauseen avulla (esimerkit 1–8).

Esimerkki 1

[2.5 Läsnaolo tunneilla]

Jos sairastut kotipaikkakunnalla, **ilmoita** ryhmänohjaajalle tai opintosih-
teerille sairauslomasi pituus puhelimitse tai sähköpostin välityksellä.
(S.13.)

Esimerkki 2

[3.11 Opiskelijahuollon palvelut]

Jos tarvitset hoitoa, terveydentilan arviointia tai neuvontaa, **ota** yhteys terveydenhoitajaan. (S.26.)

Esimerkki 3

[2.5 Läsäolo tunneilla]

Jos sairastut, **ota** yhteyttä ryhmänohjaajana toimivaan opettajaan. (S.13.)

Esimerkki 4

[2.5 Läsäolo tunneilla]

Jos sinun on hoidettava asioita kotipaikkakunnalla, **sovi** poissaolosta etukäteen ryhmänohjaajasi kanssa. (S.13.)

Esimerkki 5

[3.2 Koulumatkakorvaukset]

Täytä hakemus itse (täyttöapua saat opintosiheteereiltä) ja **tuo** se opinto-toimistoon. (S.16.)

Esimerkki 6

[3.10 Majoittuminen]

Muista palauttaa käyttämäsi vaatteet vaatteistoon. (S.24.)

Esimerkki 7

[3.8 Opintojen rahoitus]

Selvitä Kelan paikallistoimistossa sinulle sopiva rahoitusetus ja **esitä** oppilaitokseen hyväksymisilmoituksesi ja mahdollinen kuntoutussuunnitelmasi. (S.21.)

Esimerkki 8

[3.8 Opintojen rahoitus]

Laita etuuden hakeminen heti vireille, koska käsittely saattaa kestää. (S.21.)

Koska käsky sisältää velvoituksen merkityksen, kuuluu käsky deonttisen modaalisuuden piiriin (ISK 2004: 1510). Deonttista modaalisuutta merkitsevillä rakenteilla voidaan ilmaista direktiivisyyttä silloin, kun direktiivisyys kohdistuu vastaanottajan toimintaan (ISK 2004: 1578). Esimerkeissä 1–8 vastaanottajana toimii elollinen toimija eli oppaan lukija.

Deonttiseen modaalisuuteen kuuluvat lisäksi puhujan (tai kirjoittajan) tahtoa tai puheyhteisön normeja ilmaiseva lupa ja velvollisuus (ISK 2004: 1479). Imperatiivimuoduksen ilmaisema velvoite tai lupa on siis aina lähtöisin tilanteesta ja direktiivin esittäjästä (ISK 2004: 1511). Esimerkissä 1 esitetään *jos*-ehtolauseella tilanne, jonka sattuessa ohjeen antaja tahtoo lukijan toimivan tietyllä tavalla (ilmoittavan sairastumisesta). Myös esimerkeissä 2, 3 ja 4 on *jos*-alkuinen ehtolause, jonka jälkeisessä päälauseessa tulee deonttisesti ilmi kirjoittajan tahto. Lukijaa kehoitetaan esimerkeissä 2 ja 3 ottamaan yhteys terveydenhoitajaan ja ryhmänohjaajaan imperatiivimuotoisen *ota*-verbin avulla sekä sopimaan poissaolostaan esimerkissä 4 *sovi*-verbin avulla. Esimerkissä 5 kirjoittaja ilmaisee puolestaan tahtonsa antamalla kaksi kehotusta päälauseissa sijaitsevilla imperatiiveilla (*täytyä* ja *tuo*) ilman sen kummempia perusteluja. Samoin esimerkeissä 6 ja 7 lukijaa ohjataan jälleen kirjoittajalähtöisesti eikä mitään perusteita käskymuotojen käytölle ole nähtävissä (*muista*, *selvitä*, *esitä*). Esimerkissä 8 (*laita*) oppaan kirjoittaja arvioi tietoihinsa perustuen, että hakijan kannattaa laittaa etuuden hakeminen heti vireille, jotta hakijalle maksettaisiin etuusraha mahdollisimman nopeasti. Kiipulan ammattiopisto asettaa näin itsensä tietävämmän osapuolen (auktoriteetin) rooliin esittämällä arvelun käsittelyn kestämisestä.

Se, minkälaisessa kontekstissa käskylause esiintyy, vaikuttaa käskylauseen tulkintaan. Tulkitaanko imperatiivin sisältämä ilmaus käskyksi, kehotukseksi tai ohjeeksi, riippuu lausuman leksikaalisesta sisällöstä, puhetilanteesta sekä siinä meneillään olevasta toiminnasta. (ISK 2004: 1562.) Vaikka pääsääntöisesti oman

aineistoni imperatiivit ovat ilmauksia, jotka voidaan tulkita käskyksi, kehotukseksi tai ohjeeksi, imperatiivilause voidaan tulkita kontekstista ja leksikaalisesta sisällöstä riippuen myös esimerkiksi toivotukseksi tai varoitukseksi. Kankaanpään (2002: 53–72) lehdistötiedotteita koskevassa tutkimuksessa todetaan, että tiedottamisessa on siirrytty sääntöjen antamisesta houkutteluun ja suostutteluun. Omasa aineistossani houkuttelua esiintyy esimerkissä 9 vapaa-ajan toiminnosta informoivassa kohdassa, jossa imperatiivimuotoinen harrastustarjontaan liittyvä kehoitus voidaan tulkita houkutteluksi (*tee ehdotus!*).

Esimerkki 9

[4.1 Vapaa-aika Kiipulan ammattiopistossa]

Jos tarjonnasta puuttuu jotain sellaisia harrastuksia, jotka sinua kiinnostavat, **tee** ehdotus! (S.29.)

Myös esimerkissä 8 voidaan ajatella olevan kyse suostuttelusta. Kun lukijaa kehoitetaan laittamaan etuuden hakeminen vireille (*laita*), vedotaan samalla lukijan omaan etuun (*käsittely saattaa kestää*).

Käskylauseen kieliopillisia tuntomerkkejä prototyypisessä imperatiivilauseessa ovat verbin esiintyminen tietyissä taivutusmuodoissa (ks. ISK 2004: 1563–1577). Verbit ovat yksikön 2. persoonan muotoisia aineistoni kaikissa käskylauseissa, kuten käy ilmi esimerkeistä 1–9 (*ilmoita, ota, ota, sovi, täytä, tuo, muista, selvitä, esitä, laita ja tee*). Esimerkeistä 1–9 ilmenee myös se, että käskylauseen kieliopillisiin tuntomerkkeihin kuuluvat myös imperatiivilauseen verbialkuisuus sekä subjektittomuus (ISK 2004: 1563, 1565). Esimerkkien 1–9 käskymuotoisten verbien semantiikkaa tarkastellessa voi huomata, että suuri osa verbeistä opastaa lukijaa ottamaan jollakin tavoin yhteyttä auktoriteettiin (*ilmoita ryhmänohjaajalle, ota yhteys terveydenhoitajaan, ota yhteyttä – – opettajaan, sovi – – ryhmänohjaajasi kanssa, tuo se opintotoimistoon ja selvitä Kelan paikallistoimistossa*). Toisen ryhmän muodostavat verbit, jotka ohjaavat lukijaa saamaan aikaan jonkinlaisen (kirjallisen) tuotoksen (*täytä hakemus, laita vireille, tee ehdotus*). Esimerkissä 6 pyritään lisäksi vaikuttamaan lukijan toimintaan tukemalla tämän muistia (*muista*) ja vedotaan myös lainaamiseen liittyvään palautusvelvollisuuteen.

Edellä olevissa esimerkeissä ilmenevillä imperatiivimuotoisilla direktiiveillä ohjataan lukijaa suoraan. Imperatiivilauseissa käskyt annetaan yksikön 2. persoonassa, ja näin ne kohdistuvat selkeästi lukijaan. Tämä on selkokielen mukaista. Toisaalta esimerkin käskylauseisiin liittyy usein ehtolauseen muotoinen sivulause, joka kuvaa tilannetta, jossa direktiiviä tulee noudattaa. Tämä asettaa lukijalle vaatimuksia ymmärtää, koskeeko tilanne häntä itseään. Ehtolauseen vaikeaselkoisuus voi siis vaikeuttaa myös itse direktiivin ymmärtämistä. Myös direktiivin sisältävässä päälauseessa voi olla ymmärtämistä vaikeuttavia tekijöitä. Selkokielen kirjoitusohjeiden mukaan muun muassa sanasto ei saisi olla kovin erikoista eikä vierasta (Sainio 2000: 25–29). Sanasto on abstraktia esimerkissä 2 (*terveydentilan arviointi*), esimerkissä 7 (*rahoitusetus, oppilaitokseen hyväksymisilmoitus* ja *kuntoutussuunnitelma*) ja esimerkissä 9 (*tarjonta*). Erityisesti esimerkin 7 sanat ovat myös varsin pitkiä. Esimerkissä 8 direktiivi ilmaistaan puolestaan metaforisesti (*laita – – vireille*). Tällaiset sanastoon liittyvät tekijät saattavat vaikeuttaa sinänsä selkeiden imperatiivimuotoisten ohjailevien lausumien ymmärtämistä.

Uotila (2012: 94) on todennut Kelan yleis- ja selkokielistä esitteitä koskevassa tutkimuksessaan, että imperatiivimuotoa käytetään selkokielistissä esitteissä yleiskielisiä vähemmän. Tämä voi viitata siihen, että imperatiivin on katsottu olevan jotakin muuta direktiivityyppiä huonompi vaihtoehto selkotekstissä. Toisaalta voi olla kyse myös siitä, että selkotekstien on todettu olevan informatiivisempia kuin yleiskielisten tekstien, jolloin direktiivejä on ylipäättään ollut selkotekstissä vähemmän (Uotila 2012: 95).

Aineistoni imperatiivit esiintyvät pääsääntöisesti virkkeissä, joissa on kaksi lausetta: joko sivulauseen ja päälauseen yhdistelmä tai kaksi päälauseetta (ks. myös esimerkki 6, jossa on vain yksi päälause ja esimerkki 9, jossa on kaksi sivulauseetta ja yksi päälause). Tärkein asia eli direktiivi ilmaistaan aineistossani selkokielen kirjoitusohjeiden mukaisesti päälauseessa. Vaikka itse imperatiivilauseet ovat pääosin lyhyitä ja ytimekkäitä, osa virkekokonaisuuksista on pitkiä ja niissä on ilmaistu monta asiaa, mikä puolestaan ei ole selkokielen suositusten mukaista (ks. esim. Leskelä – Virtanen 2006: 13). Tällainen pitkä virkerakenne on ainakin esimerkissä 1 (*Jos sairastut kotipaikkakunnalla, ilmoita ryhmänohjaajalle tai*

*opintosihteerille sairauslomasi pituus puhelimitse tai sähköpostin välityksellä.) ja esimerkissä 7 (**Selvitä** Kelan paikallistoimistossa sinulle sopiva rahoitusetus ja **esitä** oppilaitokseen hyväksymisilmoituksesi ja mahdollinen kuntoutussuunnitelmasi.). Aineistoni imperatiivilauseet ovat aktiivi- ja myöntömuodossa, ja näitä muotoja suositaan selkokielessä.*

3.2 Ei-prototyyppiset direktiivit

Direktiivejä ilmaistaan prototyyppisten imperatiivilauseiden lisäksi myös ei-prototyyppisesti eli inkongruentisti erilaisin morfosyntaktisin ja leksikaalisin keinoin. Tällaisia ovat seuraavassa esittelemäni modaaliset verbirakenteet, modaaliset adjektiivit ja adverbit, modaaliverbit, passiivin indikatiivin preesens, aktiivin indikatiivin preesens, nollapersoonaa ja finiittiverbittömät direktiivit. Suurin osa (147 kappaletta) aineistossani esiintyvistä direktiiveistä on ei-prototyyppisiä direktiivejä.

3.2.1 Modaaliset verbirakenteet

Osa modaalisista verbirakenteista on kiteytynyt *olla*-verbilliseksi rakenteeksi. Niistä deonttisesti tulkittavat, etenkin välttämättömyyttä ja velvollisuutta ilmaisevat rakenteet voivat sijoittua nesessiivirakenteeseen. Apuverbitä ja passiivisesta partisiipista koostuva nesessiivirakenteinen verbiliitto *on tehtävä* on ensisijaisesti modaalinen. Siitä huolimatta sillä on myös passiivirakenteille ominaisia piirteitä (ks. ISK 2004: 1277). Nesessiivirakenteen keskeisiä tuntomerkkejä ovat genetiivisubjekti ja yksikön 3. persoonassa oleva verbi (ISK 2004: 1502). Direktiiveinä toimivia nesessiivirakenteita on aineistossani 17 kappaletta.

Esimerkeissä 10, 11 ja 12 genetiivisubjektina toimii kaikissa sama taho eli *opiskelija*. Kun opiskelija näin nimetään genetiivisubjektiksi, käy lukijalle heti selväksi se, ketä ohjailu koskee.

Esimerkki 10

[2.5 Läsnaolo tunneilla]

Ammatillisen koulutuksen säädösten mukaan opiskelijan **on osallistuttava** opetukseen, jollei häntä ole siitä vapautettu. (S.13.)

Esimerkki 11

[Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöt]

Opiskelijan **on käsiteltävä** hänelle annettuja raaka- ja tarveaineita säästäväisesti. (S.33.)

Esimerkki 12

[Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöt]

Opiskelijan **on suoritettava** tehtävänsä tunnollisesti ja käyttäytyttävä asiallisesti. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 21.8.98/630, 34 §) (S.33.)

Toisin kuin imperatiivin ilmaisemassa deonttisessa velvoitteessa tai luvassa, joka lähtee tilanteesta ja direktiivin esittäjästä, muilla keinoin ilmipannun deonttisuuden lähteenä on usein normi, tapa, laki tai muu tilanteen ulkopuolinen auktoriteetti (ISK 2004: 1511). Esimerkin 10 direktiivi ilmaistaan nesessiivistä verbiliittoa *on osallistuttava* käyttäen, ja deonttisuuden lähteenä toimivat lakiin verrattavat säädökset (– – *säädösten mukaan* – –). Kiipulan ammattiopisto siis vetoaa ohjeistuksessaan tilanteen ulkopuoliseen auktoriteettiin – ammatillisen koulutuksen säädöksiin. Esimerkkien 11 ja 12 nesessiivisissä verbiliitoissa *on käsiteltävä* ja *on suoritettava* deonttisuuden lähteenä voidaan ajatella olevan myös ulkopuolinen auktoriteetti. Kummankin esimerkin tekstikontekstina toimii Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöt -tekstiosio, joka nimensä mukaisesti korostaa, että kyseessä on sääntökokonaisuus, jota tulee noudattaa. Esimerkissä 12 on lisäksi varsinaisen ohjeen jälkeen merkitty sulkuihin lakipykälä (*Laki ammatillisesta koulutuksesta* – –), josta ohje on otettu. Tämänkaltaisen intertekstuaalinen suora viittaus lakitekstiin korostaa ulkopuolista auktoriteettia ja on omiaan lisäämään ohjeen velvoittavuutta.

Verbiliiton sisältävä nesessiivirakenne on preesensmuotoisena direktiivisessä käytössä erityisen selvästi silloin, kun se sisältää monikon 1. persoonan tai

yksikön tai monikon 2. persoonan pronominin (ISK 2004: 1579) kuten esimerkiksi 13.

Esimerkki 13

[3.10 Majoittuminen]

Sinun on annettava huonetoverillesi opiskelurauha ja **vältettävä** metelöintiä myös käytävillä. (S.24.)

Esimerkissä 13 nesessiivirakenne (*on annettava, on vältettävä*) sisältää yksikön 2. persoonan pronominin *sinun*, joka korostaa ohjailevan lausuman direktiivisyyttä. Selkokielen kirjoitusohjeissa suositellaan puhuttelemaan lukijaa suoraan, niin että puhuttelija käyttää persoonapronomineja. Tämä toteutuu esimerkissä 13 persoonapronominin *sinun* avulla. On siis selkeämpää ilmaista direktiivin pakollisuus esimerkin 13 tavoin *sinun on annettava* – – kuin esimerkin 12 tavoin *opiskelijan on suoritettava* – –. Vaikka esimerkissä 12 *opiskelija* nimetään ja ilmaus *opiskelija* on ymmärrettävämpi kuin esimerkiksi ”palvelujen käyttäjä”, on selkokielen kirjoitusohjeiden mukaan persoonapronominin käyttö vielä selkeämpää. (ks. esim. Sainio 2000: 21–28, Leskelä – Virtanen 2006: 13.)

Aineistoni inkongruenteilla verbirakenteilla ei välttämättä käsketä lukijaa niin suorasti kuin imperatiivin yksikön 2. persoonamuodolla, sillä nesessiivirakenteen subjekti voi esiintyä myös nollapersonamuodossa tai muunlaisena geneerisenä subjektina. Toisaalta juuri geneerisyyden voi nähdä myös lisäävän velvoittavuutta, koska tällöin velvoitus koskee ikään kuin kaikkia poikkeuksetta. Esimerkiksi virallisissa kirjallisissa ohjeissa velvoitettavaa tahoa ei useinkaan panna ilmi, ja ohje kohdistetaan tällöin kulloisellekin lukijalle (ISK 2004: 1579–1580). Esimerkkien 14–16 lauseissa ei ole genetiivimuotoista subjektia ja nesessiivirakennetta käytetään geneerisesti ilman tekijää.

Esimerkki 14

[Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöt]

Ammattityössä **on käytettävä** ohjeiden mukaisia työasuja, turvavarusteita ja henkilön suojaimia esim. kuulosuojaimet, hengityssuojaimet ja silmäsuojaimet (VNp. Henkilön suojaimista 22.12.1993/1406). (S.34.)

Esimerkki 15

[Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöt]

Asuntolassa **on noudatettava** vierailujen, huoneisiin siirtymisen ja hiljaisuuden suhteen kussakin asuntolassa voimassa olevia ohjeita ja kellonaikoja. (S.34.)

Esimerkki 16

[Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöt]

Tapaturmista **on ilmoitettava** välittömästi terveydenhoitajalle ja opettajalle (S.34.)

Esimerkkien 14, 15 ja 16 nesessiiviset verbiliitot (*on käytettävä, on noudatettava, on ilmoitettava*) ilmaisevat pakkoa tai velvollisuutta tehdä määriteltäviä asioita, vaikka velvoitettavaa tahoa ei panna suoraan ilmi. Esimerkkien esiintyminen tekstissä, joka on hyvin ohjaavaa luonteeltaan (opastekstin järjestyssäännöt-osio) ja kaikkia poikkeuksetta koskeva geneerisyys välittää lukijalle viestin, ettei vaihtoehtoinen toiminta oikeastaan ole sallittua tai mahdollista. Selkokieliisyyden näkökulmasta tämänkaltaisen geneerinen ohjailu voi kuitenkin olla epäselvää, koska selkokieltä tarvitsevan lukijan pääteltäväksi jää ymmärtää, että ohjailu koskee kaikkia – myös siis lukijaa itseään.

3.2.2 Modaaliset adjektiivit

Osa modaalisista adjektiiveista muodostaa *olla*-verbin kanssa predikaatin, joka esiintyy nesessiivirakenteessa A-infinitiivin ja mahdollisen genetiivisubjektin kanssa. Tällaisia yhdistelmiä ovat esimerkiksi rakenteet *on hyvä, on mahdollista* ja *on välttämätöntä*. Genetiivisubjekti voidaan panna ilmi tai se voi esiintyä nollana. Se, tulkitaanko ilmaus velvoittavaksi vai suosittelevaksi, riippuu kulloinkin

kyseessä olevasta adjektiivista. (ISK 2004: 1504, 1508–1509.) Pääsääntöisesti predikaattien ilmaisema modaalisuus on deonttista, ja silloin on kyseessä lupa, oikeus tai velvollisuus (ISK 2004: 1509). Aineistoni modaaliset adjektiivit ilmaisevat suurimmaksi osaksi juuri velvollisuutta ja lupaa ohjaten lukijaa hyvin suoraan. Siksi käsittelen tässä luvussa 3.2.2 modaaliset adjektiivit ja niihin kiinteästi liittyvät modaaliset adverbis luvussa 3.2.3 heti edellisessä luvussa käsiteltyjen modaalisten verbirakenteiden jälkeen. Modaalisia adjektiiveja aineistossani on 13 kappaletta. Vaikka aineistoni modaaliset adjektiivit ilmaisevat siis pääsääntöisesti velvollisuutta ja lupaa, osa aineistoni nesessiivisistä adjektiivipredikaatiiveista ohjaa lukijaa adjektiivista riippuen suositellen – jopa myönteisesti rohkaisten – kuten esimerkissä 17.

Esimerkki 17

[3.8 Opintojen rahoitus]

Kuntoutusraahakijan **on hyvä** selvittää myös matkakorvauksien hakemisen Kelalta. (S.21.)

Esimerkissä 17 genetiivimuotoisena subjektina toimii *kuntoutusraahakija* ja nesessiivisenä verbiliittona ilmaus *on hyvä*. Verbi *selvittää* on A-infinitiivimuodossa. Kirjoittaja ohjaa oppaan lukijoista erityisesti niitä opiskelijoita, jotka aikovat hakea opiskeluaan varten kuntoutusrahaa, ja siten ohjailu kohdistuu eksplisiittisesti tiettyihin opiskelijoihin. Kyseisen oppaan lukijakunnasta suurin osa hakee kuntoutusrahaa, minkä vuoksi ohjailun voidaan toisaalta katsoa koskevan lähes kaikkia oppaan lukijoita. Lukijan itsensä pääteltäväksi kuitenkin jää, kuuluuko hän kuntoutusraahakijoiden joukkoon. Päätely ei aina välttämättä ole lukijalle helppoa (ks. luku 1.2.1 lukijoiden kognitiivisista rajoitteista) eikä selko kielen kirjoitusohjeistus suosittele persoonapronominin (*sinun*) korvaamista päätelyä vaativalla ilmaisulla (*kuntoutusraahakija*).

Vaikka predikaattien ilmaisema modaalisuus on usein deonttista, ilmaus *on mahdollista* tulkitaan joko dynaamiseksi tai deonttiseksi kuitenkin kontekstinsa mukaan (ISK 2004: 1509).

Esimerkki 18

[3.9 Ruokailu]

Iltapala **on mahdollista** käydä syömässä Rusthollissa tai iltapalaa voi ostaa päivällisen yhteydessä, jolloin tuotteet on hinnoiteltu erikseen. (S.23.)

Esimerkissä 18 *on mahdollista* -rakenteeseen liittyy A-infinitiivi (*käydä*), ja ilmaus voidaan tulkita varsinaisen deonttisen luvan antamisen lisäksi kontekstissaan myös dynaamiseksi. Genetiivisubjektia ei ole, ja ilmaus hyödyntää nollapersoonaa. Lukijalle annetaan näin ohjailun avulla lupa iltapalan syömiseen tai ostamiseen oppilaitoksen ruokalasta tai toisaalta tuodaan esiin iltapalan ostaminen dynaamisena mahdollisuutena. Tämänkaltaisen tulkinnanvaraisuus luvallisuuden ja tilanteeseen liittyvän mahdollisuuden välillä ei ole omiaan lisäämään ymmärrettävyyttä selkoviestinnästä hyötyvien lukijoiden keskuudessa. Myös persoonaan viittaamattomuus (*iltapala on mahdollista* vs. *sinun on mahdollista*) vähentää direktiivin selkokieliisyyttä.

Passiivin partisiippimuoto voi myös leksikaalistua adjektiiviksi. Silloin se ei muodosta passiivirakennetta (ISK 2004: 1273). Adjektiivipredikatiivi kertoo *olla*-verbin välityksellä tyypillisesti subjektista, ja kirjoittaja voi adjektiivipredikatiivin avulla kertoa arvioitaan tai mielipiteitään kyseessä olevasta asiasta. Seuraavissa esimerkeissä 19–21 lukijaa ohjataan eksplisiittisesti.

Esimerkki 19

Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöt]

Poissaolo on **sallittua** vain sairauden tai myönnetyn erillisen luvan perusteella (Kiipulan ammattiopiston poissaolo-ohjeistus). (S.33.)

Esimerkki 20

[3.10 Majoittuminen]

Tupakointi on **kielletty** asuntoloiden tiloissa sekä koulun alueella. (S.24.)

Esimerkki 21

[Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöt]

Terä- ja muiden aseiden hallussapito koulualueella on ehdottomasti **kielletty**. (Teräaselaki 28.1.77/108 ja Rikoslaki 17.12.93/1304) (S.34.)

Esimerkeissä 19, 20 ja 21 on passiivin partisiippi (*sallittua, kielletty ja kielletty*) leksikaalistunut adjektiiviksi. Esimerkissä 19 *poissaolo* määritellään ja arvotetaan sallituksi tarkasti rajatuissa olosuhteissa ja deonttisuuden lähteenä on normi (Kii-pulan ammattiopiston poissaolo-ohjeistus). Esimerkeissä 20 ja 21 *tupakointi* ja *aseiden hallussapito* määritellään kokonaan kielletyksi. Ohjailua korostaa esimerkiksi 21 ohjeen jälkeen sulkuihin lisätty viittaus teräase- ja rikoslakiin. Esimerkin 21 modaalisella adverbilla *ehdottomasti* lain kirjoittaja vielä korostaa aseiden hallussapidon kiellettävyyttä (modaalisista adverbeista lisää seuraavassa luvussa 3.2.3).

Esimerkkien 20 ja 21 leksikaalistunut adjektiivi *kielletty* on tuttu ja yleinen sana, ja siten sen voisi ajatella sopivan selkokieleiseen tekstiin. Partisiippimuodot ovat kuitenkin selkokirjoitusohjeiden mukaan hankalia ymmärtää (Leskelä – Virtanen 2006: 13), joten selkokielellä esimerkin 20 ilmaus voisi kuulua paremmin esimerkiksi seuraavasti: *Sinä et saa polttaa tupakkaa* – –. Esimerkissä 19 *sallittua* ei ole sanana niin yleinen, mikä voi vaikeuttaa ymmärtämistä. Lisäksi tässäkin esimerkissä ongelmana selkokieleisyyden näkökulmasta on esimerkkien 20 ja 21 tavoin partisiippimuodon vaikeus.

3.2.3 Modaaliset adverbit

Modaalisilla adverbeilla ilmaistaan puhujan tai kirjoittajan käsityksiä siitä, kuinka varma tai todenperäinen lauseen ilmaisema propositio on. Tällaiset modaalisanat toimivat lauseessa kommenttiadverbiaaleina, ja ne sijaitsevat tyypillisesti finiitti-verbin jäljessä. ISK:n (2004: 1518) mukaan useimmat modaaliset adverbit ilmaisevat episteemistä todennäköisyyttä eikä niiden avulla ilmaista deonttista tai dynaamista modaalisuutta. Esimerkit 22 ja 23 kuitenkin osoittavat, että modaalisilla adverbeilla ilmaistaan deonttisuutta. Esimerkkien 22 ja 23 kaltaisia modaalisia adverbeja esiintyy aineistossani 5 kappaletta.

Esimerkki 22

[Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöt]

8. Päihdyttävien ja huumaavien aineiden hallussapito, jakelu, kauppa ja käyttö on **ehdottomasti** kielletty (S.34.)

Esimerkki 23

[Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöt]

Työturvallisuusmääräyksiä on **ehdottomasti** noudatettava, sillä huolimattomuus tai tahallisuus voivat aiheuttaa vakuutusyhtiöiden korvausvelvollisuuden mitätöitymisen (Työturvallisuuslaki 23.8.2002/738). (S.34.)

Esimerkin 22 ilmauksessa päihteiden ja huumeiden jakelun, kaupan ja käytön kieltä korostetaan finiittiverbin (*on*) jälkeen sijoittuvalla modaalisella adverbilla *ehdottomasti*. Adjektiiviksi leksikaalistunut passiivin partisiippimuoto *on kielletty* vahvistuu näin modaalisen adverbien *ehdottomasti* myötä. Puhujan käyttämä ilmaus *ehdottomasti* kuvaa deonttista välttämättömyyttä: huumaavia aineita ei missään tapauksessa saa pitää hallussa, jaella, kaupitella eikä käyttää. Mielenkiintoista on se, että Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöissä kielletään saman leksikaalistuneen adjektiivin *kielletty* avulla muun muassa tupakointi ja vedotaan tupakkalakiin (ks. luku 3.2.2, esimerkki 20), mutta tällöin modaalista adverbialia *ehdottomasti* ei käytetä. Tämänkaltaisen rajanvedon voi olettaa liittyvän siihen, että huumausaineiden hallussapito, jakelu, kaupittelu ja käyttö määritellään laissa rikoksiksi, kun taas yli 18-vuotiaiden tupakointi lain mukaan on sallittua tupakointiin osoitetuilla paikoilla (vaikkakin kiellettyä oppilaitoksen alueella).

Esimerkissä 23 puolestaan kommenttiadverbialina toimiva *ehdottomasti* lisää nesessiivirakenteella *on noudatettava* ilmaistun käskyn deonttista pakollisuutta. Tässäkin tapauksessa *ehdottomasti* sijaitsee finiittiverbin *on* jäljessä. Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöt-osiosta löytyy myös esimerkin 23 kaltaisia nesessiivirakenteisia ilmauksia, joissa kommenttiadverbialia *ehdottomasti* ei käytetä, vaikka silloinkin vedotaan lakiin (ks. luku 3.2.1, esimerkki 12). Lainsäätäjät näyttävät arvottaneen esimerkin 23 työturvallisuusmääräykset tärkeämmiksi noudattaa kuin esimerkissä 12 kyseessä olevan tehtävien tunnollisesti suorittamisen ja asiallisen käyttäytymisen. Tämä on ymmärrettävää, sillä työturvallisuusmääräys-

ten laiminlyöminen voi olla hengenvaarallista kun taas tehtävien tekemättä jättäminen tai asiaton käyttäytyminen ei sitä niin todennäköisesti ole. Lainsäätäjä myös tietää, että vakuutusyhtiö voi jättää korvauksen maksamatta, mistä saattaa olla asiakkaalle suurta haittaa.

Esimerkeissä 22 ja 23 kommenttiadverbiaali *ehdottomasti* näyttelee suurta osaa. Molemmat esimerkkitekstit viittaavat lakitekstiin, vaikka vain esimerkissä 23 laki mainitaan. Kumpikin esimerkki myös esiintyy järjestyssäännötkontekstissa. Lisäksi kummassakin esimerkissä ohjeiden noudattamatta jättämisestä voi olla vakavat seuraukset (hengenvaara, rikolliseen toimintaan sotkeutuminen ja korvauksista jääminen). Molemmissa esimerkeissä kirjoittaja siis pitää lauseiden ilmaisemaa propositiota hyvin varmana ja varteenotettavana. Se, miten paljon selkokielisen tekstin lukijakunta hyötyy tämänkaltaisten modaalisten adverbien käytöstä, riippunee lukijakunnan sanaston tuntemuksesta ja siitä, kuinka tuttu yhdistelmä *ehdottomasti kielletty* lukijalle on.

3.2.4 Modaaliverbit

Erona imperatiivilauseeseen tai indikatiivimuotoiseen direktiiviin modaaliverbin sisältävässä lausumassa on jokin arvottava merkitys: teko kannattaa tai on suotavaa tehdä, tai sitten on kyse siitä, että ilmauksen esittäjä asettaa vastaanottajalle velvoitteen (ISK 2004: 1578). Modaaliverbin sisältäviä direktiivejä esiintyy aineistossani paljon, yhteensä 59 kappaletta.

ISK:n (2004: 1488, 1497) mukaan modaaliverbeillä voidaan ilmaista episteemistä, deonttista ja dynaamista mahdollisuutta ja välttämättömyyttä siten, että verbit voidaan sijoittaa jatkumolle:

välttämättömyys ----- mahdollisuus

Modaaliverbit *sopii*, *pitää*, *ei tarvitse*, *tulee* ja *kuuluu* tulkitaan pääsääntöisesti aina deonttiseksi (ISK 2004: 1489). Näin on myös esimerkeissä 24 ja 25.

Esimerkki 24

[3.9 Ruokailu]

Erityisruokavaliota noudattavien **pitää** esittää terveydenhoitajan tai lääkärin todistus Perttulan toimipaikan keittiöhenkilökunnalle. (S.23.)

Esimerkki 25

[Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöt]

Opiskelijan **tulee** käyttäytyä asiallisesti ja noudattaa oppilaitoksen järjestyssääntöjä sekä henkilökunnan antamia opetukseen, työturvallisuuteen ja käyttäytymiseen liittyviä ohjeita. (S.32.)

Esimerkit 24 ja 25 ilmaisevat deonttisten modaaliverbien *pitää* ja *tulee* avulla lukijalle eksplisiittisesti, mitkä ovat Kiipulan ammattiopiston yhteisön normit ja miten niitä kuuluu noudattaa. Nesessiivisinä *pitää* ja *tulee* esiintyvät yksikön 3. persoonassa, ja niiden subjektit ovat genetiivimuodossa (ISK 2004: 1491).

Esimerkissä 24 *pitää*-verbin selkeä kehoitus tuntuu lähtevän Kiipulan ammattiopistossa sovituista käytännöistä. Ammattiopisto edellyttää todistuksen esittämistä, ja taustalla on ajatus siitä, että erityisruokavaliota haluavalla on oltava pätevän lääketieteen ammattilaisen arvio ruokavalion välttämättömyydestä. Esimerkissä 25 *tulee*-verbin valintaan vaikuttanee puolestaan tekstin esiintyminen järjestyssäännöt-osiossa. Järjestyssäännöt-osion teksti on otettu osin suoraan erilaisista lakiteksteistä, ja lakitekstien intertekstuaalinen vaikutus on suuri. Vaikka *tulee*-verbi ei vaikuta yhtä vahvalta kuin *pitää*-verbi, *tulee*-verbin velvoittavuus kumpuaa tästä lakitekstikontekstista ja sen toteavasta tyylistä.

Selkokielen näkökulmasta katsottuna esimerkin 24 verbi *pitää* sopii tukea tarvitsevalle lukijalle, sillä se löytyy suomen kielen yleisimpien sanojen listalta (ks. http://kaino.kotus.fi/sanat/taajuuslista/parole_5000.html). Se on siis tuttu ja yleinen sana. Ilmaus, jossa *tulee*-verbi yhdistyy infinitiiviin, on Ketolan (2002) mukaan kirjakielisempi, ja ehkä se sen takia on selkokieltä tarvitsevalle myös oudompi. *Tulee* + infinitiivi -rakennetta käytetään juhlallisessa kirjoitustyyliissä tai silloin, kun pakkoon liittyy piirteitä moraalisesta velvoittavuudesta (Ketola 2002). Kirjakielimäisyys ja juhlallinen tyyli voivat hankaloittaa verbin ymmärtämistä. Esimerkin 25 lause on lisäksi kokonaisuudessaan liian pitkä ja sisältää liian monimutkaisia sanoja ollakseen selkokielistä.

Selkokielen kirjoitusohjeet (ks. esim. Virtanen 2009: 68–111) eivät ota kantaa erilaisten direktiivisten ilmausten selkeyteen. Uotilan (2012: 94) Kelan

yleis- ja selkokielisten esitteiden vertailua koskevassa tutkimuksessa todetaan kuitenkin, että Kelan selkokielisissä esitteissä, jotka ovat luonteeltaan oman aineistoni tavoin ohjailevia, käytetään selvästi vähemmän modaaliverbejä kuin Kelan yleiskielisissä esitteissä. Modaaliverbejä on poistettu monista kohtaa, missä niitä alkuperäisessä yleiskielisessä tekstissä on ollut. Tämä viittaa siihen, että runsaan modaaliverbien käytön on katsottu vaikeuttavan ymmärtämistä. Selvää on ainakin se, että persoonapronominin käyttö modaaliverbien yhteydessä parantaisi edelleen selkokielisyyttä (esimerkissä 24 *erityisruokavaliota noudattavien pitää* vs. *sinun pitää* – – ja esimerkissä 25 *opiskelijan tulee* vs. *sinun tulee* – –) (Sainio 1999: 25).

Osa modaaliverbeistä sijoittuu välttämättömyyden ja mahdollisuuden ääripäiden välille kuten verbi-ilmaus *kannattaa*.

Esimerkki 26

[4.1 Vapaa-aika Kiipulan ammattiopistossa]

Voi olla, että löydät itsellesi jopa uuden harrastuksen. Siksi sinun **kannattaa** panostaa vapaa-ajanviettomahdollisuuksien hyödyntämiseen heti opintojen alkuvaiheessa. (S.29.)

Esimerkissä 26 ei ole kyse ehdottomasta välttämättömyydestä tai toisaalta ehdottomasta mahdollisuudesta. Verbi-ilmaus *kannattaa* sijoittuu välttämättömyyden ja mahdollisuuden välimaastoon. Tässä direktiivissä lukijaa puhutellaan persoonapronominilla (*sinun kannattaa*), mikä on suositeltavaa selkokielisessä tekstissä. Direktiivi esiintyy kuitenkin kapulakielimäisessä virkkeessä (*panostaa vapaa-ajanviettomahdollisuuksien hyödyntämiseen*). Esimerkin 26 tekstikokonaisuus voisi kuulua selkokielellä esimerkiksi näin: *Kiipulassa voit harrastaa monenlaisia asioita vapaa-ajalla. Sinun kannattaa kokeilla erilaisia harrastuksia heti, kun opinnot alkavat. Näin löydät ehkä itsellesi kokonaan uuden harrastuksen.*

Direktiiveissä esiintyvien nesessiiviverbien (*täytyy, pitää, tulee, (ei) tarvitse, kannattaa*) lisäksi lupadirektiiveissä esiintyy modaaliverbejä *voida* ja *saada* (ISK 2004: 1578). *Voida*-verbi on monitulkintainen ja voi esiintyä eri yhteyksissä eri merkityksessä. Kangasniemi (1987) on havainnollistanut *voida*-verbin moni-

tulkintaisuutta esimerkiksi ”Alma-täti *voi* puhua puhelimesta tunnin.” *Voida*-verbillä voidaan ilmaista niin episteemistä, dynaamista kuin deonttista mahdollisuutta, sillä lause voidaan tulkita kolmella eri tavalla. Episteemisestä mahdollisuudesta on kyse silloin, kun lause tulkitaan asian todennäköisyydeksi eli ’Alma-täti saattaa puhua tunnin’. Lause voi olla myös dynaaminen, jolloin se osoittaa, että ’Alma-täti jaksaa tai on muuten kykenevä tunnin mittaiseen puheluun’. Deonttisessa mahdollisuudessa on kyse siitä, että ’Almalla on lupa puhua tunti puhelimesta’. Esimerkissä 27 toiminta esitetään *voida*-verbin avulla deonttisesti mahdollisena. Mahdollisuus avautuu sitä kautta, että joku taho sallii verbillä esitetyn toiminnan.

Esimerkki 27

[3.2 Koulumatkakorvaukset]

Koulumatka-avustusta **voit** hakea koulumatka-avustuskavakkeella, jonka saat opettajaltasi. (S.16.)

Esimerkissä 27 verbi-ilmaus *voit* ilmaisee siis lähinnä deonttista modaalisuutta ja sallivana osapuolena on Kiipulan ammattiopisto.

Se, tulkitaanko *voida*-verbi deonttiseksi, riippuu asiayhteydestä. Deonttinen tulkinta tulee kyseeseen etenkin silloin, kun ilmauksessa on normilähde, eli siis silloin, kun toiminta esitetään mahdollisena sen takia, että joku ihminen tai jokin instituutio antaa siihen luvan (ISK 2004: 1494), kuten esimerkissä 28.

Esimerkki 28

[3.8 Opintojen rahoitus]

Voit hakea Kelan kuntoutusta koulutusta varten, kun sinut on hyväksytty koulutukseen ja sinulla on lääkärintodistus kuntoutustarpeestasi ja koulutuksen sopivuudesta. (S.21.)

Esimerkissä 28 luvan antavana instituutiona on Kiipulan ammattiopisto ja edelleen Kela. Lukijan ohjailu on varsin selkeää. Vaikka esimerkkien 27 ja 28 modaaliverbi *voida* voidaan tulkita kontekstissaan deonttiseksi, saattaa *voida*-verbin monitulkintaisuus johtaa lukijaa harhaan. Se, että direktiivit on joissain konteksteissa

mahdollista tulkita dynaamisiksi, voi olla ongelmallisia selkokieliä tarvitsevan kohderyhmän kannalta.

Modaaliverbin *voida* tavoin modaaliverbiverbi *saada* on yleinen direktiiveissä. Kuten verbillä *voida*, verbillä *saada* ilmaistaan sallimista ja luvanvaraisuutta. (ISK 2004: 1579). Silloin kun selvyys vaatii sitä, että modaaliverbissä itsessään näkyy sallittuuden merkitys, voidaan käyttää yksiselitteisempää deonttista verbiä *saada*. Kielteisenä *saada*-verbillä ilmaistaan sallimattomuutta eli ehdotonta kieltämistä:

Esimerkki 29

[3.10 Majoittuminen]

Toisten opiskelijoiden tavaroita, vaatteita tai ruokaa **ei saa** lainata ilman lupaa. (S.24.)

Kielteisissä lauseissa ilmaus *ei saa* on siis ainoastaan deonttinen ja velvoittaa olemaan tekemättä, kun taas ilmaus *ei voi* voidaan tulkita myös dynaamisiksi mahdollisuudeksi (ks. edellä mainittu Kangasniemen (1987) Alma-täti-esimerkki). (ISK 2004: 1494, 1579.) Kun itse modaaliverbi on kieltomuodossa, kieltä kohdistuu modaaliverbin ilmaisemaan mahdollisuuteen tai välttämättömyyteen. Kyseessä on silloin ulkoinen kieltä (ISK 2004: 1528).

Esimerkissä 29 kieltä esitetään eksplisiittisesti, ja se yleistetään nollapersonan avulla koskemaan kaikkia oppaan lukijoita. Vaikka yleiskielen taitava lukija ymmärtää ilmauksen geneerisyydestä kumpuavan velvoittavuuden, nollapersonamuoto ei kuitenkaan ole niin selkokieliä kuin jos esimerkissä viitattaisiin lukijaan persoonapronominilla (*sinä et saa*). Siten on mahdollista, että selkokieltä tarvitseva lukija ei ajattele kiellon koskevan häntä itseään. Kuten edellä mainittu, ilmaus *ei saa* voidaan kuitenkin tulkita vain yhdellä tavalla – deonttisesti. Tämä on selkokielen vaatimusten mukaista.

Ulkoisesta kiellosta on kyse myös esimerkissä 30.

Esimerkki 30

[4.1 Vapaa-aika Kiipulan ammattiopistossa]

Voit ottaa oman tietokoneesi mukaan Kiipulaan, mutta **et voi** kytkeä sitä Kiipulan tietoverkkoon. (S.30.)

Esimerkissä 30 on ensin myönteinen *voit*-ilmaus, jolla Kiipulan ammattiopisto antaa luvan tietokoneen tuontiin, kun taas jälkimmäinen modaaliverbi-ilmaus *et voi* on kieltomuodossa ja kieltää ulkoisella kiellolla tietokoneen kytkemisen Kiipulan tietoverkkoon. Modaaliverbit ovat indikatiivin yksikön 2. persoonassa ja kohdistavat sallimisen ja kiellon suoraan lukijaan. Tämä on selkeä tapa ilmaista direktiivi, ja siksi se sopii myös selkokieliseen tekstiin (ks. kuitenkin huomiot *voida*-verbin monitulkintaisuudesta esimerkeissä 27 ja 28).

3.2.5 Passiivin indikatiivin preesens

Passiivilla tarkoitetaan yleisesti lauserakennetta, jossa subjekti on taka-alalla ja jossa jokin muu lauseenjäsen voi saada joitakin subjektin piirteitä. Lauseen ydinjäsenet siis edustuvat toisin kuin aktiivilauseessa. (ISK 2004: 1254.)

Suomen kielessä on monia passiivin luonteisia rakenteita, joista yleisin ja monikäyttöisin on yksipersonainen passiivi. Yksipersonaisessa passiivilauseessa ei ole ilmisubjektia, ja sen finiittiverbi on passiivimuodossa. Passiivimuotoa voidaan sanoa yksipersonaiseksi, koska se ei vaihtelee eri persoonissa. Vaikka ilmisubjektia ei ole, yksipersonaisella passiivilla kuvataan tilanteita, joissa on tekijä tai muu keskeinen osallistuja. Tekijän identiteetti jää kuitenkin avoimeksi, ja siten passiivilause on vähemmän yksityiskohtainen kuvaus tilanteesta kuin aktiivilause. (ISK 2004: 1254–1256.) Ohjailevissa teksteissä käytetään passiivia silloin, kun halutaan välttää viittaamasta suoraan lukijaan. Passiivin avulla se onnistuu, koska subjekti ei tarvitse mainita suoraan. (Hiidenmaa 2004: 202.)

Passiivilla ilmaistuja direktiivejä on aineistossani 12 kappaletta. Ne ovat kaikki indikatiivin preesensissä. Tulkinta direktiiviksi ei kuitenkaan aina ole yksiselitteinen vaan passiiviset ilmaukset on mahdollista osassa tapauksissa tulkita myös kuvaileviksi. Seuraavien esimerkkien 31–34 direktiiviset passiivi-ilmaukset edellyttävät tekijöiksi eri tahoja, ja ohjailu on osin eksplisiittisempää, osin implisiittisempää.

Esimerkki 31

[3.8 Opintojen rahoitus]

Tukea **haetaan** oman paikkakunnan TE-toimistolta ennen opintojen aloittamista. (S.21.)

Esimerkki 32

[Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöt]

Myös Kiipulan opiskelija-asuntoloissa **noudatetaan** näitä sääntöjä sekä lisäksi opiskelija-asuntoloina käytettävissä kiinteistö- ja asunto-osakeyhtiöissä kunkin talon talokohtaisia järjestyssääntöjä. (S.32.)

Esimerkki 33

[3.11 Opiskelijahuollon palvelut]

Päivystyskäynnistä lääkäriellä **peritään** maksu. (S.26.)

Esimerkki 34

[Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöt]

12. Jos opiskelija on tutkimuksen alaisena rikoksesta, **voidaan** hänet pidättää opiskelusta tutkimuksen ajaksi, jos se opiskelijan tekemään rikokseen tai siihen liittyviin seikkoihin nähden on perusteltua. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998, 35 (S.34.)

Esimerkeissä 31, 32 ja 33 opiskelijoita ohjataan passiivin indikatiivin preesensillä *haetaan*, *noudatetaan* ja *peritään*. Ilmisubjektia ei ole. Vaikka tekijää ei esimerkeissä eksplisiittisesti ilmaista, oletuksena on, että tekijä voidaan kuitenkin tarpeen mukaan päätellä kontekstista. Esimerkeissä 31 ja 32 oletuksena on, että oppaan lukija ymmärtää, että ohjeet koskevat kaikkia Kiipulan ammattiopiston opiskelijoita. Taustalla on siis ajatus opiskelijayhteisöstä toiminnan subjektina (*haetaan* -> *opiskelijat hakevat* ja *noudatetaan* -> *opiskelijat noudattavat*). Esimerkissä 33 passiivi-ilmaus *peritään* edellyttää tekijäksi opiskelijoiden sijasta terveydenhuoltoa (*päivystyskäynti lääkäriellä*). Vaikka lukijaa ohjaillaan tässä varsin

epäsuorasti, implisiittisenä tausta-ajatuksena on kuitenkin se, että opiskelija ymmärtää varautua maksamaan itse lääkärikäyntinsä.

Esimerkeissä 31 ja 32 lukijoilta odotetaan hyvin paljon päättelykykyä tunnistaa itsensä passiivilauseiden tekijöiksi. Passiivimuotoja ei suositella käytettäväksi selkokielisessä tekstissä, koska aktiivilauseet on helpompi ymmärtää. Tämä johtuu siitä, että vaikka passiivilla kuvataan tyypillisesti inhimillisen tekijätahon toimintaa, aktiivilla tekijätaho ilmennetään selkeämmin. Esimerkissä 33, jossa passiivilauseen tekijänä on opiskelijoiden sijasta terveydenhuolto, lukijan päättelytaidot joutuvat entistä kovemmalle koetukselle. Esimerkkilausetta ei voi pitää selkokielisenä.

Esimerkissä 34 on käytetty passiivimuotoista modaaliverbiä *voida*, joka oikeastaan kuvaa Kiipulan ammattiopiston mahdollisuuksia toimia kyseisessä tilanteessa. Passiivilauseen tekijänä on siis opiskelijoiden sijasta Kiipulan ammattiopisto. Lukija voi kuitenkin ”lukea rivien välistä” häneen kohdistuvan implisiittisen ohjaamisen pysyttellä erossa rikoksista, jos haluaa säilyttää opiskelumahdollisuutensa. Tässäkin esimerkissä lukijan kognitiivisille kyvyille asetetaan hyvin suuria vaatimuksia. Modaaliverbin *voida* monitulkintaisuuden lisäksi passiivilauseen tekijänä on Kiipulan ammattiopisto, mikä selvästi vaikeuttaa direktiivin ymmärtämistä.

Passiivien tulkintaan direktiiveiksi vaikuttaa osittain se tekstikonteksti, missä ne sijaitsevat, samoin kuin tekstin asema tekstilajien kentässä. Opastekstilaji ohjaa jo nimensä mukaisesti lukijaa virittäytymään ottamaan opastusta ja ohjailua vastaan. Lukija ei esimerkiksi tulkitse esimerkin 34 lausumaa *voidaan hänet pidättää opiskelusta* sellaisenaan, vaan ohjailevaan tulkintaan vaikuttaa se, että tekstiyhteydessä puhutaan muun muassa *rikoksesta* ja *tutkimuksesta*. Samoin suiluissa oleva viittaus lakitekstiin ohjaa lukijaa ajattelemaan lausumaa ohjailuna, niin kuin myös tekstikatkelman otsikkoon perustuva tieto siitä, että teksti kuuluu oppaan järjestyssäännöt-osion alle. Myös esimerkeissä 31–33 otsikointi auttaa lukijaa hahmottamaan ohjailun ja siihen liittyvän toiminnan. Esimerkissä 31 otsikko kertoo kyseessä olevan asiaa *opintojen rahoituksesta*, mikä virittää lukijan ajatukseen, että tukea kannattaa hakea (*tukea haetaan*). Samoin otsikko johdattaa

lukijaa esimerkissä 32 (– – *järjestyssäännöt -> noudatetaan näitä sääntöjä*) ja esimerkissä 33 (– – *palvelut -> peritään maksu*).

Lukijakunnan kognitiivisten vaikeuksien takia esimerkkien 33 ja 34 tekstiä, niin kuin koko järjestyssäännöt-osion tekstiä ja siinä olevia lausumia, voidaan pitää varsin vaikeaselkoisena (ks. lukijoiden kognitiivisista vaikeuksista luvusta 1.2.1). Ylipäätään implisiittisessä ohjailussa on se vaara, että lukijalta odotetaan enemmän ymmärtämisvalmiuksia kuin mitä hänellä todellisuudessa on. Heikkinen (2002: 28–52) on todennut, että virkakielessä esiintyy paljon passiivia ja että virkateksteihin vaikuttavat usein intertekstuaalisesti muut taustalla olevat tekstit. Passiivin sijasta selkokielen kirjoitusohjeissa kehoitetaan kuitenkin käyttämään aktiivimuotoisia lauseita (mm. Virtanen 2002, Sainio 2000, Leskelä – Virtanen 2006). Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että aineistoni passiivimuotoiset direktiivit eivät ole selkokielisiä.

3.2.6 Aktiivin indikatiivin preesens

Indikatiivimuotoinen väite- eli deklaratiivilause voi toimia ei-prototyyppisenä direktiivinä. Toisin kuin imperatiivi, indikatiivi on tunnusmerkitön modus (ISK 2004: 1510). Muita kuin imperatiivimuotoisia direktiivejä, kuten indikatiivi- tai konditionaalimuotoisia ohjailevia väitelauseita, kutsutaan myös toissijaisiksi tai epäsuoriksi käskyiksi (esim. Matihaldi 1979: 138). Aineistossani esiintyy 7 tällaista ohjailevan tulkinnan saavaa indikatiivia, joiden tulkinta direktiiviksi siis riippuu osittain lausuman tekstikontekstista (ks. lisäksi myös indikatiivimuodot modaaliverbien ja passiivin yhteydessä luvuissa 3.2.4 ja 3.2.5).

Indikatiivin voidaan ajatella sijoittuvan modaaliselle asteikolle niin, että se ilmaisee kategorisen väitteen. Voidaan sanoa, että indikatiivimuotoinen väite ilmaisee jopa voimakkaampaa episteemistä varmuutta tai deonttista pakkoa kuin lausuma, jossa välttämättömyyttä ilmaistaan moduksella tai muulla modaalisella keinolla, koska se esittää asiaintilan ikään kuin totena ja toteutuvana. (ISK 2004: 1510.)

Aktiivimuotoinen indikatiivinen väitelause, jonka verbi on preesensmuodossa, toimii tietyissä tilanteissa ohjeena tai neuvona. On olemassa lauseita, joiden verbi on indikatiivin preesensin 2. persoonassa mutta joissa ei ole persoon-

pronominia. Tällaisia ilmauksia esiintyy muun muassa tyypillisesti tilanteissa, joissa vastaanottaja on itse pyytänyt apua tai neuvoa tai tilanteissa, joissa direktiivin toteutuminen on muuten ongelmatonta. (ISK 2004: 1573–1574.)

Esimerkki 35

[Oppaan takakansi]

Löydät meidät seuraavilta paikkakunnilta:...

Esimerkissä 35 verbi *löydät* on indikatiivin presensin 2. persoonassa eikä siinä ole persoonapronominia. *Löydät* voidaan tulkita implisiittiseksi kehotukseksi tutustua paikkakuntavalikoimaan. Tulkinta ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, sillä ilmaus voidaan myös ajatella kuvailuksi. Vaikka lausuma siis kohdistetaan lukijalle, on se monitulkintainen. Uotila (2012) on todennut, että Kelan selkokielisissä esitteissä direktiivisyyttä korostetaan viittaamalla lukijaan pelkällä yksikön toisen persoonan päätteellä (esim. *Löydät meidät* – –), kun taas yleiskielisissä esitteissä mahdollisuutta ilmaiseva direktiivi ilmaistaan puolestaan modaaliverbin avulla (esim. **Voit** löytää *meidät* – –.) Voisi siis ajatella, että tällainen yksikön 2. persoonan käyttö tekstissä olisi suotavaa selkokielisyyden näkökulmasta. On kuitenkin muistettava, että kulloinkin kyseessä oleva tekstikonteksti vaikuttaa siihen, millainen ilmaus lopulta on selkein.

Väitelauseen muotoinen ohje, joka sisältää subjektin 3. persoonassa, soveltuu puolestaan etenkin tilanteeseen, jossa vastaanottaja on puhujan ohjauksessa ja tavallisesti saanut samoja ohjeita jo aikaisemmin. Näille tilanteille on tyypillistä, että potentiaalisia vastaanottajia on useampia kuin yksi. (ISK 2004: 1574.)

Esimerkki 36

[3.11 Opiskelijahuollon palvelut]

Pääsääntöisesti opiskelijat **lähtevät** asuntolasta kotiin sairastuessaan. (S.25.)

Esimerkki 37

[3.11 Opiskelijahuollon palvelut]

Muut **ottavat** yhteyttä oman kotipaikkakunnan päivystykseen. (S.26.)

Esimerkissä 36 subjektina toimii monikon 3. persoonan muotoinen *opiskelijat*. *Opiskelijat* ovat selkeästi Kiipulan ammattiopiston ohjauksessa ja saaneet samankaltaisia ohjeita aineistona olevassa oppaassa aiemminkin. Samoin esimerkissä 37 monikon 3. persoonan muotoinen subjekti *muut* viittaa joukkoon opiskelijoita, joita kirjoittaja Kiipulan ammattiopiston edustajana ohjeistaa toimimaan. Esimerkeissä 36 ja 37 lukijaa ohjaillaan implisiittisesti eikä ohjailua voida pitää selkokielisenä. Lukijalle jätetään kummassakin esimerkissä liikaa vastuuta päätellä, koskeeko ohje juuri häntä.

Usein näitä tilanteita, joissa puhuja ohjaa vastaanottajaa toistuvasti samankaltaisilla ohjeilla, ovat lisäksi esimerkiksi virastojen alaisilleen jakamat ohjeet, joissa toiminnan suorittajan ilmaisema subjekti pitää saada esille. (ISK 2004: 1574.) Tällaisesta tilanteesta on kyse esimerkissä 38.

Esimerkki 38

[2.7 Opintojen keskeyttäminen tai opiskelijan eroaminen]

Ryhmänohjaajana toimiva opettaja **huolehtii** jatkosuunnitelman laatimisesta HOJKSiin sekä opiskelun keskeytymiseen tai eroamiseen liittyvistä asiakirjoista. (S.14.)

Esimerkissä 38 voidaan indikatiivimuotoinen direktiivi tulkita opettajan ohjaamiseksi, jolloin Kiipulan ammattiopisto ohjaisi opettajaa huolehtimaan jatkosuunnitelman tekemisestä. Yhtä lailla esimerkki 38 voidaan kuitenkin tulkita niin, että kyseessä on opiskelijan epäsuora ohjaaminen, jossa opiskelijalle kuvataan opettajan tekemiä toimenpiteitä keskeyttämiseen tai eroamiseen liittyen ja painotetaan nimenomaan sitä, että opettaja on edelleen mukana huolehtimassa asiakirjoista eikä opiskelija voi hoitaa näitä asioita yksin. Ohjailu on esimerkkien 36 ja 37 tavoin implisiittistä eikä kohdistu yksiselitteisesti lukijaan. Siten se ei myöskään ole selkokielistä.

3.2.7 Nollapersoonaa

Lauseesta voi puuttua subjekti silloin, kun lausekkeessa tarkoitetaan ketä tahansa ihmistä, johon sanottu sopii. Tämä koskee usein tilannetta, jossa tarkoitetaan nimenomaan puhujaa itseään tai toisaalta puhuteltavaa. Tätä ilmiötä sanotaan nollapersoonaksi. Selvimmin nollapersoonaa-ilmio tulee esiin niin sanotuissa nollasubjekttilauseissa eli lauseissa, joista puuttuu subjekti ja joissa verbi on yksikön kolmannessa persoonassa. (ISK 2004: 1284.) Hiidenmaan (2004: 203) mukaan ilman subjektia olevaa yksikön 3. persoonan nollaa voidaan käyttää imperatiivin sijasta, jolloin ohjailu on vähemmän kärkevää.

Tällaisia ohjailevia nollasubjektillisia nollapersoonailmauksia on aineistossani 8 kappaletta. Nollapersoonaa-ilmion havainnollistamiseksi olen tässä alaluvussa lisännyt näihin nollasubjekttilauseina esiintyviin nollapersoonaa koskeviin esimerkkeihin subjektin paikalle merkinnän ”0”. Saman merkinnän olen lisännyt esimerkkilauseisiin, joissa nollapersoonaa esiintyy muussa lauseasemassa – nesessiivirakenteessa tai modaalisen adjektiivin yhteydessä. Nesessiivirakenteen yhteydessä esiintyviä nollapersoonailmauksia on 9 kappaletta ja modaalisten adjektiivien yhteydessä esiintyviä nollapersoonailmauksia 12 kappaletta.

Esimerkki 39

[3.1 Opintotoimisto]

Opintosihteereille 0 voi lähettää sähköpostia osoitteella opintotoimisto@kiipula.fi (S.16.)

Esimerkki 40

[3.7 Autokoulu]

Autokoulussa 0 voi suorittaa A, B tai C-kortin tai näiden yhdistelmiä sekä mopo- ja traktorikortin. (S.19.)

Esimerkit 39 ja 40 edustavat nollasubjekttilauseita, joista puuttuu subjekti ja joissa verbi (voi) on yksikön 3. persoonassa.

Nimitys nollapersoona perustuu siihen, että nollaa voidaan verrata persoonapronomineihin. Sanottu koskee siis vähintään puhujaa tai kuulijaa. Samaan aikaan se kuitenkin yleistetään. Koska tulkinta on tällä tavoin avoin, nollapersoonalauseen nollaa sanotaan avoimeksi. (ISK 2004: 1284.) Tulkinta jää avoimeksi esimerkkien 39 ja 40 tavoin esimerkissä 41.

Esimerkki 41

[4.1 Vapaa-aika Kiipulan ammattiopistossa]

Kiipulan alueella 0 **voi** harrastaa monenlaista liikuntaa. (S.29.)

Esimerkissä 41 lukijan oman päättelyn varaan jää se, tulkitseeko hän itsensä nollapersoonaksi. Persoonapronominin puuttuminen ja sitä kautta lukijan epäsuora puhuttelu saavat aikaan sen, että nollapersoonalauseita ei voi pitää erityisen selkokielisinä.

Nollapersoona esiintyy yleisesti modaaliverbien yhteydessä, ja erityisesti välttämättömyyttä ja mahdollisuutta eksplisiittisesti ilmaisevat modaaliverbit esiintyvät monesti nollapersoonalauseissa (ISK 2004: 1491). Keskeisiä modaaliverbejä ja siten nollapersoonalauseissa esiintyjiä ovat verbit *voida* ja *saada* sekä nesessiivisen rakenteen muodostavat *täytyä*, *pitää*, *olla pakko* ja *kannattaa* (ISK 2004: 1288). Oman aineistoni nollapersoonaisena modaaliverbinä esiintyy *voida*-verbi, kuten käy ilmi esimerkistä 42 (ks. myös esimerkit 39–41).

Esimerkki 42

[4.1 Vapaa-aika Kiipulan ammattiopistossa]

Kiipulan alueelta löytyvät myös ulkoilupolut, joilla 0 **voi** kesällä liikkua ja-
lan ja talvella hiihtää. (S.30.)

Esimerkissä 42 nollapersoona esiintyy modaaliverbin *voi* yhteydessä. Lukijaa ohjaillaan implisiittisesti sen avulla hyödyntämään ulkoilumahdollisuuksia. Myös modaaliverbien yhteydessä persoonapronominin puuttuminen vaikeuttaa ymmärtämistä eivätkä tässäkin tapauksessa selkokielisyyden kriteerit täyty (ks. myös modaaliverbin *voida* monitulkintaisuudesta luvussa 3.2.4).

Nollapersoonaa esiintyy myös modaalisiin rakenteisiin kuuluvan nesessiivisen verbiliiton kanssa (ISK 2004: 1502, 1579):

Esimerkki 43

[3.11 Opiskelijahuollon palvelut]

Sairauslomasta 0:n **on aina ilmoitettava** oppilaitokseen ryhmänohjaajana toimivalle opettajalle. (S.25.)

Esimerkki 44

[Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöt]

Tapaturmista 0:n **on ilmoitettava** välittömästi terveydenhoitajalle ja opettajalle. (S.34.)

Esimerkeissä 43 ja 44 nollapersoonaa esiintyy nesessiivisen verbiliiton *on ilmoitettava* yhteydessä, ja ilmoitusvelvollisuuden katsotaan koskevan kaikkia opiskelijoita. Esimerkkien ajan adverbis *aina* (esimerkissä 43) ja *välittömästi* (esimerkissä 44) korostavat toimintatapojen velvoittavuutta ja lisäävät osaltaan ajatusta siitä, että ohjeistus koskee tilanteessa kuin tilanteessa kaikkia oppaan lukijoita. Tästä huolimatta ohjeistus jättää lukijan pääteltäväksi sen, kuuluuko hän itse niiden henkilöiden joukkoon, joiden on ilmoitettava sairauslomasta ja tapaturmista. Näin ollen ilmausta ei voida pitää niin selkeänä, että se täyttäisi selkokielen ymmärrettävyysvaatimukset.

Nollapersoonaa esiintyy myös modaalisten adjektiivien (ISK 2004: 1509, 1273) yhteydessä, kuten käy ilmi esimerkeistä 45 ja 46.

Esimerkki 45

[3.9 Ruokailu]

Iltapala 0:n **on mahdollista** käydä syömässä Rusthollissa tai iltapalaa voi ostaa päivällisen yhteydessä, jolloin tuotteet on hinnoiteltu erikseen. (S.23.)

Esimerkissä 45 modaalinen adjektiivi *mahdollista* muodostaa olla-verbin kanssa predikaatin, joka esiintyy nesessiivirakenteessa A-infinitiivin *käydä* kanssa. Iltapalan syöminen mahdollistetaan kaikille opiskelijoille nollapersoonan avulla. Implisiittisesti lausumaan voidaan ajatella sisältyvän myös ajatus siitä, että iltapalan syöminen Rusthollin palveluita käyttäen voisi olla kannattavaa. Ohjailu on epäsuoraa eikä sitä voida pitää selkokielisenä, koska ohjailun kohde jää nollapersoonan vuoksi avoimeksi. Ilmaus voidaan tulkita varsinaisen deonttisen luvan antamisen lisäksi kontekstissaan myös dynaamiseksi (ks. esimerkki 18), mikä myös edelleen vähentää ilmaisun selkeyttä.

Esimerkki 46

[Kiipulan ammattiopiston järjestyssäännöt]

4. Kiusaaminen, uhkailu, ahdistelu ja fyysisen väkivallan käyttö **on** 0: lta ehdottomasti **kielletty**. (S.33.)

Esimerkissä 46 passiivin partisiippimuoto *on kielletty* on leksikaalistunut adjektiiviksi. Kielto kohdistetaan nollapersoonan avulla koskemaan kaikkia oppaan lukijoita. Vaikka nollapersoonalla ei eksplisiittisesti yksilöidä, ketä ohje koskee, luovat tekstikonteksti ja leksikaaliset valinnat (vrt. mm. esimerkki 34) vahvan viestin siitä, että mainitut asiat ovat kiellettyjä kaikilta lukijoilta. Kuitenkaan esimerkin 45 tavoin ohjailu ei ole selkokielistä, sillä se jättää selkokieltä tarvitsevan lukijan päättelyn varaan sen, kuuluuko itse siihen ryhmään, jolta uhkailu, ahdistelu ja väkivalta on kielletty.

3.2.8 Finiittiverbittömät direktiivit

Vaikka keskeiset direktiivisyyttä ilmaisevat keinot liittyvät finiittiverbin morfologiaan, myös eräät finiittiverbittömät rakenteet voidaan tulkita tietyssä kontekstissa direktiiveiksi (ISK 2004: 1583, Honkanen 2012), kuten käy ilmi esimerkeistä 47 ja 48.

Esimerkki 47

[3.11 Opiskelijahuollon palvelut]

Hämeenlinnan terveystalouden hammaslääkäripäivystys on Pääterveysasemalla---. **Ajanvaraus** ma-pe klo 7.45-15.30, puh. (03) 621 9100. **Viikonlopun särkypäivystystiedote**, puh. (03) 621 9101. (S.26.)

Esimerkki 48

[3.11 Opiskelijahuollon palvelut]

Terveystalouden N.N.--. **Vastaanotto ilman ajanvarausta**: tiistaista perjantaihin klo 8.30-9.30. (S.25.)

Esimerkissä 47 finiittiverbittöminä direktiiveinä toimivat kieliopillissijaiset substantiivilausekkeet (ISK 2004: 1585) *Ajanvaraus* ja *Viikonlopun särkypäivystystiedote*. Implisiittinen ohjaus ottaa tarvittaessa yhteyden ajanvaraukseen tai särkypäivystykseen toteutuu näin finiittiverbittömässä muodossa. Esimerkissä 48 vastaavana rakenteena on *Vastaanotto ilman ajanvarausta*. Lukijaa ohjataan epäsuoralla kehotuksella menemään terveystalouden vastaanotolle tiettyä aikaa, silloin kun lukijalle ei ole sovittu ajanvarauksella erillistä aikaa. Tällaisia finiittiverbittömiä direktiiveiksi tulkittavia rakenteita on aineistossani 5 kappaletta. Finiittiverbittömien direktiivien toimintakehotuksen ymmärtäminen vaatii lukijalta tekstin kokonaishahmotusta, ja ne jäävät helposti irrallisiksi lausumiksi. Selkokielisessä tekstissä tulisi tukea lukijan ymmärtämistä, ja finiittiverbittömät lausumat ovat monelle selkokieltä tarvitsevalle liian yleisluontoisia, jotta tämä ymmärtäisi ne itseään koskeviksi direktiiveiksi.

4 Pohdinta

Tässä tutkielmassa olen tarkastellut Kiipulan ammattiopiston Opiskelijan oppaan direktiivisiä eli ohjailevia ilmauksia. Olen analysoinut ohjailevia ilmauksia niiden prototyyppisyyden sekä selkokielisyyden näkökulmasta. Kvalitatiivisen tutkimuksen tukena olen hyödyntänyt aineistosta nousevia kvantitatiivisia tietoja suuntaa antavassa mielessä. Seuraavissa alaluvuissa kokoon yhteen saamani tuloksia ja

pohdin tulosten merkitystä. Esitän myös muutamia ehdotuksia jatkotutkimusaiheiksi.

4.1 Suorat ja epäsuorat direktiivit

Tutkielmani osoitti, että aineistoni direktiivit ovat deonttisia ja että ohjailevista ilmauksista suurin osa on ei-prototyyppisiä eli inkongruentteja direktiivejä. Prototyyppistä direktiiviä eli imperatiivia esiintyy aineistossani 20 direktiivissä, kun ei-prototyyppisiä direktiivejä on yhteensä 147. Ei-prototyyppisistä direktiiveistä erityisen paljon esiintyy modaaliverbejä, 59 kappaletta.

Opiskelijan oppaan ensimmäisessä osassa esiintyy kaikkia direktiivityyppejä, lukuun ottamatta modaalisia adverbejä, joita on vain järjestyssäännöt-osiossa. Järjestyssäännöt-osiossa esiintyy puolestaan kaikkia muita direktiivejä paitsi imperatiivia ja finiittiverbittömiä direktiivejä. Vaikka järjestyssäännöt-osiossa ei ole yhtään prototyyppistä imperatiivimuotoista direktiiviä, on se kokonaisuutena ohjaavampi kuin Opiskelijan oppaan ensimmäinen osa. Tämä johtuu siitä, että se koostuu alun hyvin lyhyttä kuvailevaa osuutta lukuun ottamatta pelkästään direktiivisistä ilmauksista. Oppaan ensimmäisessä osassa on myös jaksoja, jotka ovat hyvin direktiivisiä ja sisältävät esimerkiksi monta imperatiivia peräkkäin. Ensimmäisessä osassa on kuitenkin direktiivisten jaksosten välissä osin pitkiäkin kuvailevia jaksoja, mikä tekee osasta kokonaisuutena vähemmän ohjailevan.

Imperatiivin lisäksi nesessiivisellä verbiliitolla *on tehtävä* ohjataan lukijaa eksplisiittisesti. Siten siis myös ei-prototyyppiset direktiivit voivat ohjata lukijaa hyvin suoraan. Modaaliset adjektiivit ja niiden yhteydessä esiintyvät modaaliset partikkelit ohjaavat kyseisestä adjektiivista riippuen joko eksplisiittisesti tai sitten implisiittisemmin. Modaaliverbeistä *pitää* ja *tulee* ovat direktiiveinä suoria, kun taas modaaliverbi *voida* ohjaa osin monitulkintaisemmin. Passiivilla ilmaistaan direktiivisyyttä implisiittisesti. Samoin nollapersonamuoto jättää ohjailun implisiittiseksi. Direktiivisyyden luokittelussa on otettava huomioon se, että nollapersonaa esiintyy tyypillisen subjektittoman verbin 3. persoonan lisäksi myös nesessiivisen verbiliiton ja modaalisten adjektiivien yhteydessä, jolloin nollapersonan

esiintyminen tai esiintymättömyys vaikuttaa nesessiivisen verbiliiton ja modaalisten adjektiivien direktiivisyyden yksitulkintaisuuteen. Indikatiivimuotoinen deklaratiivilause on eksplisiittisen direktiivinen silloin, kun lukijaan viitataan yksikön 2. persoonamuodolla. Silloin kun viittaus persoonaan on epäsuorempi (esim. *muut ottavat yhteyttä*), myös direktiivisyys on implisiittisempää. Finiittiverbittömät direktiivit ohjaavat lukijaa epäsuorasti.

4.2 Direktiivit ja niiden selkokieelisyyys

Direktiiveillä on monenlaisia tehtäviä, ja niitä myös ilmaistaan eri tavoin. Järveläinen (2009: 76) toteaa direktiivejä koskevassa pro gradu -työssään, että jo tekstin vaihtelevuuden ja lukijan motivoimisen kannalta on tarpeen antaa ohjeita eri tavoin. Hiidenmaa (2004: 202–203) on myös todennut imperatiivimuotoisten käskyjen tuntuvan nykylukijasta holhoavilta. Epäsuoran ohjailun motivaationa voi olla myös kohteliaisuus (Larjavaara 2007: 474). Prototyyppisellä imperatiivimuotoisella direktiivillä lukijaa ohjailaan ja velvoitetaan suoraan. Imperatiivilauseissa käskyt annetaan yksikön 2. persoonassa, ja näin ne kohdistuvat selkeästi lukijaan. Selkokielessä suositetaan tällaista suoraa puhuttelua. Silloin, kun ohjeeseen liittyy tilannetta kuvaava ehtolause, ohje ei kuitenkaan välttämättä koske kaikkia lukijoita. Ohje on riippuvainen kyseisestä tilanteesta, eikä lukija välttämättä tunnista ehtolauseen kuvaamaa tilannetta sellaiseksi, että siihen liittyvä direktiivi koskisi häntä itseään.

Uotilan (2012: 94) tutkimuksen mukaan imperatiivia käytetään Kelan selkokieelisissä esitteissä vähemmän kuin yleiskielisissä esitteissä. Tämä on mielenkiintoinen havainto, sillä imperatiivi on kongruentti, prototyyppinen tapa ilmaista direktiivi. Aineistossani imperatiivia esiintyy selvästi vähemmän kuin inkongruentteja direktiivejä, eikä imperatiivien suhteellinen vähyys Opiskelijan oppaassa siis välttämättä ole ongelmallista selkeyden kannalta. Suoria vertailuja Kelan esitteiden ja Opiskelijan oppaan välillä ei aineistojen erilaisuudesta johtuen voi kuitenkaan tehdä.

Imperatiiviset direktiivit sijoittuvat Opiskelijan oppaassa tekstiosioihin, joissa annetaan käytännön ohjeita siitä, miten toimia joissakin opiskeluun liittyvissä tilanteissa. Huomattavaa on se, että imperatiivimuotoa ei esiinny lainkaan

järjestyssäännöt-osiossa. Tämä kertonee siitä, että järjestyssäännöt-osion teksteihin vaikuttavat vahvasti taustalla olevat lakitekstit, joissa imperatiivi ei ole niin yleinen (Ketola 2002).

Imperatiivin tavoin *on tehtävä* -nesessiivirakenteella ilmaistaan suomen kielessä yleisesti velvollisuutta (Ketola 2002), ja myös omassa aineistossani lukijaa velvoitetaan eksplisiittisesti tämän rakenteen avulla. Koska rakenne on yleinen, voi sen ajatella siten olevan tuttu myös selkokieleisestä materiaalista hyötyvien lukijoiden keskuudessa. Kuten imperatiivilauseen yhteydessä, myös nesessiivirakenteen kanssa on selkokieleisessä tekstissä suositeltavaa viitata eksplisiittisesti lukijan persoonaan. Lukijaa velvoittavia ohjeita annetaan aineistossani eksplisiittisesti myös nesessiiviverbeillä, kuten *pitää* ja *tulee*, joista etenkin *pitää*-verbi on yleinen ja lukijalle tuttu. Tämä helpottaa ymmärtämistä.

Kieltoa ilmaistaan Opiskelijan oppaassa kieltomuotoisilla modaaliverbeillä *saada* ja *voida* ja niiden yhteydessä esiintyvällä tarkentavalla infinitiivillä (esim. *ei saa lainata* ja *et voi kytkeä*). Sainio (2000: 25) on todennut, että kielteiset ilmaiset ja kieltomuodot saattavat lukijan helposti ymmälle, mikä on hyvä ottaa huomioon ohjeita kirjoitettaessa. Toisaalta kielteinen ilmaus *ei saa* tulkitaan yksiselitteisesti deonttiseksi, mikä sinänsä lisää selkeyttä. Tässäkin tapauksessa viittaus persoonaan parantaa direktiivin ymmärrettävyyttä. Kieltoa ilmaistaan myös modaalisten adjektiivien, kuten *kielletty* avulla, ja sitä tehostetaan modaalisilla adverbeillä, kuten *ehdottomasti*. Leksikaalistunut adjektiivi *kielletty* on varsin yleinen sana, ja siten sen voisi ajatella sopivan selkokieleiseen tekstiin. Partisiippimuotojen on kuitenkin selkokirjoitusohjeiden mukaan todettu olevan hankalia ymmärtää (Leskelä – Virtanen 2006: 13), joten selkokieleisenä modaalisten adjektiivien ja niiden tehostekeinona toimivia modaalisten adverbien yhdistelmiä ei varsinaisesti voi pitää.

Sallittavuutta ja luvallisuutta ilmaistaan aineistossani pääsääntöisesti modaaliverbin *voida* avulla. Uotila (2012: 94) on todennut, että ohjailevissa Kelan selkokieleisissä esitteissä käytetään selvästi vähemmän modaaliverbejä kuin yleiskielisissä esitteissä. Uotila (mts.) on lisäksi todennut, että Kelan selkokieleisissä esitteissä direktiivisyys nostetaan esiin viittaamalla lukijaan pelkällä yksikön toisen persoonan päätteellä (esim. *Löydät meidät seuraavilta paikkakunnilta.*). Voi-

taisiinko siis ajatella, että runsas modaaliverbien käyttö ja etenkin *voida*-verbin monitulkintaisuus deonttiseksi tai dynaamiseksi voivat heikentää Opiskelijan oppaan ymmärrettävyyttä? Selkokirjoitusohjeet (ks. esim. Virtanen 2009: 68–111) suosittelevat, että kirjoittaja viittaisi selkeästi lukijan persoonaan tätä puhuteltaessa. Yksikön toisessa persoonassa olevia verbejä esiintyy Opiskelijan oppaassa joitakin, mutta niiden käyttö tuntuu olevan enemmän sattumanvaraista kuin tietoista. Tulevien opiskelijan oppaan versioiden ja mahdollisen selkoversion tekemisen yhteydessä ohjailevat ilmaukset kannattaisi ilmaista useammin niin, että lukijaan viitataan yksikön toisen persoonan päätteellä tai persoonapronominilla *sinä*. Tämä mahdollistaisi sen, että useampi lukija voisi ymmärtää ohjeita.

Sallittavuutta ilmaistaan lisäksi modaalisen adjektiivin ja olla-verbin yhdistelmällä (esim. *on sallittu* ja *on mahdollista*). Kuten aiemmin mainittu, partitiippimuotojen on todettu olevan vaikeita ymmärtää. *On mahdollista* -rakenne on myös deonttisuuden ja dynaamisuuden osalta monitulkintainen, mikä saattaa vaikeuttaa luvallisuuden ja mahdollisuuden erottamista lukijoiden keskuudessa. Siten näiden ilmaisujen tarkoituksenmukaisuutta selkeyteen pyrkivässä tekstissä tulisi huolellisesti miettiä.

Hyödyllisyyttä ja kannattavuutta ilmaistaan aineistossani modaalisen adjektiivin ja olla-verbin, kuten *on hyvä* avulla. Kannattavuutta ilmaistaan myös modaaliverbillä *kannattaa*. Sanastoltaan kumpikin ilmauksista on helposti ymmärrettävä. Ymmärrettävyyttä lisää tässäkin tapauksessa, jos kirjoittaja viittaa lukijan persoonaan.

Yleisluonteisia ohjeita annetaan monesti geneerisesti passiivilla ja nolla-persoonalauseiden avulla. Uotila (2012: 94) toteaa, että etenkin yleiskielisissä Kelan esitteissä lukijoita ohjaillaan passiivimuotoisin direktiivein. Myös Heikkinen (2002: 28–52) on todennut, että virkakielessä esiintyy paljon passiivia ja että virkateksteihin vaikuttavat usein intertekstuaalisesti muut taustalla olevat tekstit. Opiskelijan oppaaseen vaikuttavat intertekstuaalisesti ainakin etenkin järjestys-säännöt-osion taustalla selvästi näkyvät lakitekstit, ja tämä näkyy myös siis passiivin esiintymisessä. Selkokielen käsikirjan (Virtanen 2009: 94) mukaan selkokielisessä tekstissä tulisi välttää passiivin käyttöä, koska sen on todettu vaikeuttavan ymmärtämistä. Passiivia esiintyy Opiskelijan oppaassa direktiivisessä merki-

tyksessä 12 ilmauksessa, ja sen (liialliseen) esiintymiseen kannattaa tulevien Opiskelijan oppaan versioiden tekemisessä siis kiinnittää huomiota.

Kuten aiempien havaintojen myötä on käynyt selväksi, myöskään geneerisiä nollapersoonamuotoja ei selkokielen kirjoitusohjeiden mukaan (esim. Virtanen 2009: 68–111) pidetä suositeltavina, jos vaihtoehtona on viitata lukijan persoonaan eksplisiittisesti. Yleisluonteisuutta näkyy myös aineistoni indikatiivilauseita sisältävissä direktiiveissä. Indikatiivilauseilla ikään kuin todetaan toiminta, joka tulee aina toteuttaa. Vaikka tämänkaltaisen toteavuus voi olla jopa suurempaa ohjailua kuin imperatiivimuotoinen ohjailu, silloin kun lukijaan viitataan yksikön tai monikon 2. persoonamuodolla, persoonaviittauksen puuttuminen saa aikaan sen, että ohjailu jää implisiittiseksi eikä ole selkokielistä. Finiittiverbittömät rakenteet ilmaisevat epäsuoraa direktiivisyyttä, jota ei kohdisteta kehenkään erityisesti. Tämänkaltaisen yleisluonteisuus vaikeuttaa ymmärtämistä eikä ole selkokielen mukaista.

4.3 Lopuksi

Selkokieli otetaan nykyään yhä useammassa kontekstissa huomioon, ja siitä on tullut yhä hyväksyttävämpää. Uotilan (2012: 97) tutkimuksesta käy esimerkiksi ilmi, että Kela on vuodesta 2011 tuottanut painetut esitteensä pelkästään selkokielellä. Tämä kertonee selkokieleen liittyvästä myönteisestä asennemuutoksesta. Myös selkokielisten lomakkeiden suunnittelussa käytetään lomakesuunnittelijaa, joka asiantuntijoiden suunnitelman mukaan muokkaa lomakkeista standardien mukaisia (Tiililä 2000: 221–222).

Niin elaboroidussa (ks. luvusta 2.4 Rapatti 2008) kuin selkokielisessä tekstissä kirjoittajan tulee kiinnittää huomiota siihen, että tekstin lukijakunnalla ei välttämättä ole kaikkia tekstin ymmärtämisen kannalta tärkeitä taustatietoja, joita kirjoittaja voisi olettaa heillä olevan (Kulkki-Nieminen – Leskelä 2012: 561). Näitä voivat substanssien lisäksi olla esimerkiksi tietoisuus kielipollisista rakenteista ja niiden merkityksestä (esimerkiksi modaalisuus vs. yksikön toisen persoonan käyttö). Tämä on tärkeä huomio, kun mietitään jatkossa Opiskelijan oppaiden kielellisiä valintoja. Jos lukijakunta eli opiskelijat otettaisiin mukaan tekstin suun-

nitteluun, niin saataisiin varmistettua, ettei opastekstiin valita kielellisiä ilmaisuja, jotka ovat lukijoiden mielestä liian vaikeita. Tämä myös parantaisi opiskelijoiden mahdollisuuksia osallistua itseensä vaikuttaviin asioihin.

Ulla Tiililä (2007: 76–82) on tutkinut selkokielen ohjeista käsin vammais-palvelulain mukaisia kuljetuspäätöksiä. Vinni (1998: 71–73, 107–109) puolestaan toteaa, että lukutaitoiset kehitysvammaiset lukevat ja ymmärtävät paremmin selkokielistä tekstiä kuin yleiskielistä tekstiä. Tämä lisää kehitysvammaisten ihmisten mahdollisuuksia osallistua tasa-arvoisesti yhteiskunnan toimintaan. Tämänkaltaisen tutkimustulos puoltaa osaltaan Kiipulan ammattiopiston opiskelijoille tarjottun selkokielen tekstitarjonnan avaamista.

Selkokieltä koskevia ja selkokieleen liittyviä tutkimuksia on referoitu useissa artikkelikokoelmissa, kuten *Toisin sanoen: Selkokielen teoriaa ja käytäntöä* (Leskelä – Virtanen 2006), *Selko-opas* (Virtanen 2002) ja *Teksti, joka rakastaa lukijaansa* (Sainio 2000). Kaiken kaikkiaan tutkimusta direktiivisten ilmausten ja selkokielen yhteydestä on toistaiseksi kuitenkin vähän. Myös mukautusprosessin vaikutuksia kieleen on tutkittu melko vähän (ks. kuitenkin Kulkki-Nieminen 2010: 61–67 ja Linell 1998: 143–157).

Mahdollisissa direktiivisten ilmausten ja selkeyden välistä suhdetta selvittämissä jatkotutkimuksissa kvantitatiivisen otteen vahvistaminen voisi lisätä tutkimuksen sovellusmahdollisuuksia. Tämä voisi toteutua esimerkiksi luettavuus-tai ymmärrettävyydestien avulla. Näin voitaisiin saada tietoa siitä, minkälaisia direktiivejä lukijat ymmärtävät parhaiten. Myös yleiskielisen ja selkokielen opastekstin vertaaminen ymmärrettävyyden näkökulmasta voisi olla hyödyllistä. Jatkotutkimuksen aineistona voisivat olla painetun tekstin lisäksi myös verkkoon kirjoitetut tekstit.

Aineistoni ohjailevien kielellisten piirteiden analysointi antaa viitteitä siihen suuntaan, että selkokielisyyden näkökulma kannattaisi ottaa paremmin huomioon seuraavien Kiipulan ammattiopiston opasversioiden kirjoittamisessa. Virtanen (2009: 72–74) toteaa, että sama teksti voi palvella erilaisia selkokielen käyttäjäryhmiä, vaikka saman selkokielen version kirjoittaminen erilaisille selkokieltä tarvitseville ryhmille voikin tuoda haasteita tekstin tuottajalle. Kiipulan ammattiopiston opiskelijakunnalla on paljon yhteisiä ymmärtämisen vaikeuksia, joten

selkokielisen version luominen ei todennäköisesti olisi kohtuuttoman vaikeaa – kunhan kirjoittajana tai kirjoittajina toimivat ammattitaitoiset tekijät.

Lähteet

- AUSTIN, J.L. 1962: *How to do things with words?* 2., uudistettu p. Oxford: Oxford University Press.
- BEAUGRANDE, ROBERT DE – WOLFGANG DRESSLER 1988: *Introduction to text linguistics*. London: Longman.
- HALLIDAY, M.A.K. 1994: *An introduction to functional grammar*. Second edition. London: Arnold.
- HEIKKINEN, VESA 2002: Tietoa tuotteesta, jolla on visio, imago ja profiili: Millainen on kunnan viestintästrategia? Teoksessa Vesa Heikkinen (toim.) *Virkapukuinen kieli* s. 28–52. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 112. Helsinki: SKS.
- HIETANEN, TIIA-RIIKKA 2013: Tahdotteko tulla solakaksi? Laihdutusjutut ja niiden direktiivisyys Me Naisissa 1950- ja 2000-luvulla. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen oppiaine.
- HIIDENMAA, PIRJO 2004 [2003]: *Suomen kieli – who cares?* 1.–2. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- HONKANEN, SUVI 2012: *Kielioppi ja tekstilaji: Direktiivin muotoilusta viraston ryhmäkirjeissä*. Helsinki: Unigrafia Oy.
- http://kaino.kotus.fi/sanat/taajuuslista/parole_5000.html.14.7.14
- IEDEMA, RICK 1997: The language of administration: Organizing human activity in formal institutions. Teoksessa Frances Christie – J.R. Martin (toim.) *Genre and institutions: social processes in the workplace and school* s. 73–100. London: Cassel.
- ISK 2004 = HAKULINEN AULI – MARIA VILKUNA – RIITTA KORHONEN – VESA KOIVISTO – TARJA-RIITTA HEINONEN – IRJA ALHO: *Iso suomen kielioppi*. 4.p. SKST 950. Helsinki: SKS.
- JÄRVELÄINEN, PAULA 2009: Opi käyttämään raippaa! Lukijan ohjailu uuden tyylin ratsastuksenoppaassa. Pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- KaHo 2013–2014 = *Kiipulan ammattiopiston Hakijan opas 2013–2014*.
- KANGASNIEMI, HEIKKI 1987: ”Miten Alma-täti voi?” Deonttisen ja dynaamisen modaalisuuden teoriakehys. – *Virittäjä* 91 s. 138–163.
- 1992: *Modal expression in Finnish*. Studia Fennica, Linguistica 2. Helsinki: SKS.
- KANKAANPÄÄ, SALLI 2002: Tiedottamisesta imagomarkkinointiin: Viraston lehdistötiedote ennen ja nyt. Teoksessa Vesa Heikkinen (toim.) *Virkapu-*

- kuinen kieli* s. 53–72. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 112. Helsinki: SKS.
- KaO 2012 = *Kiipulan ammattiopiston Opetussuunnitelman yhteinen osa (B-osa) 2012*.
- KETOLA, JOHANNA 2002. Työoikeudellisten lakitekstien ideationaalisia, tekstuaalisia sekä interpersoonaisia merkityksiä. Julkaisematon lisensiaatin työ. Vaasa: Tiedekirjasto Tritonia.
<http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=1407>. 14.7.14
- KULKKI-NIEMINEN, AULI 2002: Selkokielen ja yleiskielen eroista. Teoksessa Hannu Virtanen (toim.) *Selko-opas* s.33–45. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- 2010: *Selkoistettu uutinen: Lingvistinen analyysi selkotekstin erityispiirteistä*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.
- KULKKI-NIEMINEN, AULI – LEEALAURO LESKELÄ 2012: Selkoistaminen ja tekstilajit. Teoksessa Vesa Heikkinen – Eero Voutilainen – Petri Lauerma – Ulla Tiililä – Mikko Lounela (toim.) *Genreanalyysi: tekstilajitutkimuksen käytäntöä* s. 549–550, 561. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 29. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus.
<http://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk29/Genreanalyysi.pdf>. 3.7.13.
- Kulttuuria kaikille (2002) = *Kulttuuria kaikille. Esitys vammaiskulttuurin ja kulttuurin saavutettavuuden edistämiseksi*. Kulttuuria kaikille -työryhmän muistio. Helsinki: Opetusministeriö.
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2002/liitteet/opm_475_muistio.pdf?lang=fi. 3.7.14.
- LARJAVAARA, MATTI 2007: *Pragmasemantiikka*. SKST 1077. Helsinki: SKS.
- LESKELÄ, LEEALAURO 2012: Selkokielen vuorovaikutuksen ohjeet. Liitteenä teoksessa Leealaura Leskelä – Camilla Lindholm (toim.) *Haavoittuva keskustelu: Keskusteluanalyttisia tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta*. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry., Oppimateriaalikeskus Opik.
- LESKELÄ, LEEALAURO – CAMILLA LINDHOLM (toim.) 2012: *Haavoittuva keskustelu: Keskusteluanalyttisia tutkimuksia kielellisesti epäsymmetrisestä vuorovaikutuksesta*. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry., Oppimateriaalikeskus Opik.
- LESKELÄ, LEEALAURO – HANNU VIRTANEN 2006: Selkokielen ABC. Teoksessa Leealaura Leskelä – Hannu Virtanen (toim.) *Toisin sanoen: Selkokielen teoriaa ja käytäntöä* s.7–14. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry., Oppimateriaalikeskus Opik.
- LESKELÄ, LEEALAURO – HANNU VIRTANEN (toim.) 2006: *Toisin sanoen: Selkokielen teoriaa ja käytäntöä*. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry., Oppimateriaalikeskus Opik.

- LINELL, PER 1998: Discourse across boundaries: On recontextualizations and the blending of voices in professional discourse. – *Text* 18:2 s. 143–157.
- MALIN, ANTERO 2006: Suomessakin on heikkoja lukijoita. Teoksessa Leela-laura Leskelä – Hannu Virtanen (toim.) *Toisin sanoen: Selkokielen teoriaa ja käytäntöä* s. 15–27. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry., Oppimateriaalikeskus Opik.
- MATIHALDI, HILKKA-LIISA 1979: *Nyky-suomen modukset 1. Kvalitatiivinen analyysi*. Oulu: Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitos.
- NUMMINEN, HELI 2006: Muisti ja lukeminen. Teoksessa Leela-laura Leskelä – Hannu Virtanen (toim.) *Toisin sanoen: Selkokielen teoriaa ja käytäntöä* s. 32–36. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry., Oppimateriaalikeskus Opik.
- Opetushallitus. Ammatillinen erityisopetus 2013.
http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/ammattikoulutus/ammattilliset_perustutkiperu/ammattillinen_erytisopetus. 17.6.13.
- PELTOMAA, MARIANNE 2006: Selkokieli-ryhmän taival. Teoksessa Leela-laura Leskelä – Hannu Virtanen (toim.) *Toisin sanoen: Selkokielen teoriaa ja käytäntöä* s. 124. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry., Oppimateriaalikeskus Opik.
- RAPATTI, KATRIINA 2008: Tekstin vuorovaikutteisuus avaimena ymmärtämiseen. Teoksessa Johanna Tanner – Marja Kokkonen (toim.) *Suomenopetus, kielitaito ja tutkimus* s. 69–108. Kakkoskieli 6. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kirjallisuuden laitos.
- SAINIO, ARI (toim.) 2000: *Teksti, joka rakastaa lukijaansa*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- SAINIO, ARI – PERTTI RAJALA 2002: Ohjeita selkokirjoittajille. Teoksessa Hannu Virtanen (toim.) *Selko-opas* s. 23–32. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- SEARLE, JOHN 1979: *Expression and meaning: Studies in the theory of speech acts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SEPPÄ, PERTTI 2006: YLE Radio Finlandin selkouutiset. Teoksessa Leela-laura Leskelä – Hannu Virtanen (toim.) *Toisin sanoen: Selkokielen teoriaa ja käytäntöä* s. 168–170. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry., Oppimateriaalikeskus Opik.
- SHORE, SUSANNA – ANNE MÄNTYNEN 2006: Johdanto. Teoksessa Anne Mäntynen – Susanna Shore – Anna Solin (toim.) *Genre – tekstilaji* s. 9–41. Helsinki: SKS.
- SWALES, JOHN M. 1990: *Genre analysis: English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- TIILILÄ, ULLA 2000: Tapaus päivähoitopäätös. Teoksessa Vesa Heikkinen – Pirjo Hiidenmaa – Ulla Tiililä *Teksti työnä, virka kielenä* s. 215–266. Helsinki: Gaudeamus.

- 2007: *Teksti viraston työssä: Tutkimus etuuspäätösten kielestä ja konteksteista*. Helsinki: SKS.
- UOTILA, ELIISA 2012: *Selkokieltä esitteillä: Kelan selko- ja yleiskielisten esitteiden tekstuaalinen analyysi*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen oppiaine.
- VAURAS, MARJA – ANU KAJAMIES – RIITTA KINNUNEN – HANNA KIISKI-MÄKI 2007: Ymmärtävä lukeminen ja tuottava kirjoittaminen. Teoksessa Tuija Aro – Tiina Siiskonen – Timo Ahonen (toim.) *Ymmärsinkö oikein? Kielelliset vaikeudet nuoruusiässä* s. 135–155. Jyväskylä: PS-kustannus.
- WERLICH, EGON 1976: *A Text Grammar of English*. Heidelberg: Quelle & Meyer.
- VINNI, IRJA 1998: *Tekstistä selkoa: kehitysvammaisten aikuisten selko- ja yleiskielisten tekstien ymmärtäminen*. Valtakunnallisen tutkimus- ja kokeiluyksikön julkaisuja 76. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- VIRTANEN, HANNU (toim.) 2002: *Selko-opas*. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- 2006: Selkokirjoista selkokieleen, tapahtui vuosina 1981–1990. Teoksessa Leealaura Leskelä – Hannu Virtanen (toim.) *Toisin sanoen: Selkokielen teoriaa ja käytäntöä* s. 88–101. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry., Oppimateriaalikeskus Opike.
- 2009: *Selkokielen käsikirja*. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry., Oppimateriaalikeskus Opike.

Aineisto

Kiipulan ammattiopiston Opiskelijan opas 2012–2013.

Liite: Kiipulan ammattiopiston opiskelijan opas 2012–2013 (PDF) (S.24.)

3.10 Majoittuminen

Asuntolaan majoittumisestasi huolehtivat ohjaajat. Kiipulassa heidän toimistonsa sijaitsee vapaa-aikatalolla (puh. 03 6852 228) ja Perttulan toimipaikassa Hietikossa (puh. 040 7142 901). Ohjaajien puoleen voit kääntyä aina, kun sinulla on jotain majoittumiseen liittyviä kysymyksiä.

Asuntolassa asuminen eroaa huomattavasti kotona asumisesta. Kun toisilleen vieraat ihmiset asuvat ja toimivat yhteisissä tiloissa, tarvitaan suvaitsevaisuutta ja toisten huomioonottamista. Sinun on annettava huonetoverillesi opiskelurauha ja vältettävä metelöintiä myös käytävillä. Toisten opiskelijoiden tavaroita, vaatteita tai ruokaa ei saa lainata ilman lupaa.

Asuntolan järjestyssäännöt löytyvät asuntoloiden ilmoitustauluilta sekä tämän oppaan liitteestä 1, ”Ammattiopiston järjestyssäännöt”.

Ohjeet koskevat kaikkia Kiipulan ammattiopiston opiskelijoita sekä alueella tilapäisesti oleskelevia ja vierailevia henkilöitä.

Opiskelijat eivät asu ammattiopiston asuntolassa viikonloppuisin.

Opiskelijat huolehtivat itse huoneidensa siisteydestä.

Kiipulaan tullessasi tarvitset mukaan omat liinavaatteet (tyyny, lakanat ja pyyheliina).

Päihteiden tuominen ja niiden nauttiminen sekä päihtyneenä esiintyminen Kiipulan ammattiopiston alueella on järjestyssääntöjen mukaan kielletty.

Tupakointi on kielletty asuntoloiden tiloissa sekä koulun alueella.

Kaikki puutarhatalouden opiskelijat ja eri alojen koulutuskokeilijat saavat tarvittaessa vaatteistolta kuittausta vastaan työ- ja sadevaatteet sekä kumisaappaat. Työvaatteita voit halutessasi käydä vaihtamassa puhtaisiin. Muista palauttaa käyttämäsi vaatteet vaatteistoon.

Vaatteiston aukioloajat:

**ma 10.00-14.00, ti 14.00-16.30,
ke-to suljettu, pe 7.00-12.00.**

Vaatteisto sijaitsee Kiipulan toimipaikan asuntola 1:n pohjakerroksessa.